

Förhandlingar

1980-01-14

Nationalekonomiska föreningen

Finansplanen 1980/81

Ordförande: professor *Karl G Jungenfelt*

Inledare: ekonomiminister *Gösta Bohman*

Debatttagare: professor *Erik Lundberg*, utredningssekreterare *Per Olof Edin*, professor *Johan A Lybeck*, professor *Sven-Erik Johansson*, fil dr *Sven Grassman*, tekn dr *Curt Nicolin*, professor *Karl-Olof Faxén*, arkitekt *SAR Ingvar Ekemark*, ekonomiminister *Gösta Bohman*.

Ordföranden:

Amnet för dagens diskussion är 1980/81 års finansplan, och förste talare är enligt traditionen ekonomiministern, i detta fall Gösta Bohman. Jag ber att få hälsa Gösta Bohman välkommen.

GÖSTA BOHMAN:

För bara några år sedan betraktades Sverige som ett land med nära nog oföränderlig politisk stabilitet. Samma regering satt vid rodet. Och samma finansminister presenterade år efter år sin finansplan inför Nationalekonomiska Föreningen.

Det har onekligen hänt en del sedan dess. Inom den korta tiden av tre och ett halvt år har Sverige haft fyra regeringar. Och den som nu skall redovisa årets finansplan tillhörde för några år sedan oppositionen.

Vad man än kan säga om skeendet; det har blivit mera spännande, mycket mera dramatiskt.

Jag tänkte i dag lämna ytterligare ett bidrag till den förändringens vind som blåser genom landet och avhålla mig från att följa alla mina företrädare och mig själv i spåren och därför inte i detalj redovisa finansplanens många siffror. Jag förutsätter nämligen att flertalet av er redan har studerat finansplanen eller i varje fall de sammanfattningar därav och de kommentarer till den som har lämnats i mass-

media. Jag tänkte i stället huvudsakligen uppehålla mig vid några av de problem och de grundläggande bedömningar som påverkat finansplanarbetet och regeringens allmänna syn på situationen i Sverige nu och för den närmaste framtiden.

Under det gångna året har vår världsbild förändrats – för att ta till något – genom de nya oljeprishöjningarna, som skett med en snabbhet och en styrka som ingen räknade med för ett år sedan. Situationen skiljer sig på flera sätt från motsvarande prisokningsläge 1973. Då betraktades prishöjningarna allmänt som ett isolerat politiskt fenomen. Diskussionen den gången gällde hur man skulle överbrygga oljeprishöjningarnas efterfrågebortfall och därmed sammanhängande nedgång i den internationella konjunkturen. På det internationella planet diskuterades det sk recyclingproblemet. Visst var experterna medvetna om de problem som låg så att säga i farans riktning. Men den allmänna debatten var i mycket hög grad kortsiktigt inriktad. När val oljechockens överhängande problem lösts, skulle man åter komma in i en relativt lugn internationell utvecklingsprocess. Trodde och hoppades många. Framför allt räknade man den gången med att de höjda oljepriserna skulle leda till ett utökad utbud av olja. I dag är vi väsentligt mindre förhoppningsfulla i det hänseendet.

I dag tror jag inte att många betraktar olje-

problematiken som tillfällig. Det finns anledning antaga att industriländernas oljeförsörjning under den framtid vi kan överblicka kommer att lägga en bestående hamsko på möjligheterna till fortsatt ekonomisk tillväxt, och att energiförsörjningen i såväl i- som u-lander kommer att bli ett bestående problem, som vi måste leva med.

I sin tur skapar detta självfallet en mycket stor osäkerhet i fråga om möjligheterna att utarbeta prognoser även på relativt kort sikt. OECD:s decemberrapport bygger, liksom den finansplan vi nu lagt fram, på att oljepriserna under 1980 skall vara reallt oförändrade, dvs inte stiga i förhållande till priserna på industriprodukter.

Prishojningarna på oljemarknaden borde enligt vad jag räknar med ge till resultat att efterfrågan på OPEC-olja minskar – till följd av bla en långsammare tillväxt inom OECD-området. De antas dessutom leda till både energibesparingar och en viss ökning av den egna energiproduktionen.

Men denna utgångspunkt för bedömningarna är mycket bräcklig. Vi vet av erfarenhet att även om oljeutbudet skulle begränsas förhållandevis litet under en kort period, kan detta utlösa stora prisstegringsimpulser.

Sannolikheten för en sådan störning av oljeutbudet med ty åtföljande ytterligare prisstegringar är förvisso inte försumbar i beaktande av det politiska läge som råder i en stor del av världen.

Jag tror inte det finns många spåman som idag vågar gora bestämda förutsägelser i det här hänseendet. De vise männen i SNS konjunkturråd tycks i sin rapport "Mot nya forlorade år" närmast luta åt en optimistisk inställning. Oljans pris- och inkomstkanslighet är underskattad, och oljeförbrukningens ökningstakt överskattad – tycks de mena om jag nu last rätt innantill. Man vill antyda att vi nog kan komma till rätta med de senaste oljeprishojningarna snabbare än väntat. Andra, mer pessimistiska bedomare, menar att energisituationen måste framtvinga ett helt nytt livsmonster.

Jag kanske gör det lätt för mig om jag talar om, att jag själv närmast är benägen att lägga mig mittemellan dessa två skilda förutsägelser. Det är lättast att gora så.

Jag tror nämligen att vi ofrånkomligen måste leva med höga och sannolikt stigande oljepriser. Nu kanda oljereserver samt förhållandet mellan efterfrågan på olja och upptäckten av nya tillgångar talar för detta. Och då blir slutsatsen att den förändring av vår världsbild, som skett under det gångna året, kommer att bli bestående. Vårt land liksom andra

utvecklade industriländer är helt enkelt piskat att anpassa sin ekonomiska politik till detta.

Vi kanske får hoppas – jag stryker under ordet "kanske" – att det ligger något i vad Roy Jenkins i EG lär ha framhållit för någon vecka sedan, nämligen att kravet på bättre energihushållning och på produktion av alternativ energi i det langre perspektivet skapar nya möjligheter till industriell utveckling och ekonomisk tillväxt. Men det är som sagt en mycket blåögd förhoppning.

Den allmänna osäkerheten om utvecklingen på det internationella planet under 1980 har självfallet – som jag upplever det – i hög grad måst prägla årets finansplan. Låt mig påminna om att OECD för bara sex månader sedan förutsåg en tillväxt inom OECD-området för första halvåret på nära 3 procent på helårsbasis och att den siffran sex månader senare krympt till under 1 procent.

Vårt eget svenska konjunkturinstitut raknade i sin höstrapport så sent som i oktober med en BNP-utveckling inom OECD på 2 procent under 1980. En sifra som nu halverats i den preliminära nationalbudgeten. På motsvarande sätt har bedömningarna om inflationsutvecklingen undan för undan justerats upp.

Då det galler bytesbalansunderskottet inom OECD raknade organisationen i sin julrapport forra året med ett underskott på 18,5 miljarder dollar för första halvåret 1980 på helårsbasis. Sex månader senare hade siffran mer än fördubblats, – till 40 miljarder dollar.

Jag nämner bara dessa ur det digra analysmaterialet hamtade siffror för att belysa att siffrorna i årets finansplan sannerligen inte kan gora anspråk på att vara öfterkalleliga. Redan den omständigheten att finansplanen anvant OECD:s schablonmassiga berakningsmetod om oförändrade reala oljepriser talar för att förändringar kan komma att redovisas under årets lopp. Vi har inte ansett att vi i finansplanen bör forsoka oss på någon siffermassig analys av konsekvenserna i skilda hansen den för vår försörjningsbalans av de ytterligare oljeprishojningar som eventuellt kan komma att drabba oss och andra oljekonsumerande industriländer. Att ytterligare hojningar skulle kunna medfora allvarliga konsekvenser – både direkt och indirekt – är emellertid helt klart och understryks också i finansplanen.

Sedan mer än tio år tillbaka har vi i vårt land varit medvetna om att vår bristande balans gentemot omvärlden utgor en av våra viktigaste samhällsekonomiska frågor.

Den åtstramningspolitik som den socialdemokratiska regeringen inledde i början av 1970-talet var som bekant motiverad av omtanke om vår bytesbalans. Den överbyggingspolitik som följde efter den forra oljeshocken ledde emellertid till en våldsam kostnadsexplosion som hårt drabbade vårt näringsliv och företagens internationella konkurrenskraft. Bytesbalansproblematiken som hade dämpats något före 1973, fick åter drastiskt ökad aktualitet.

Att återställa jämvikten i den ekonomi i fundamental obalans, som den första borgerliga trepartiregeringen overtog hosten 1976 forutsatte en långsiktig konsekvent strategi. Under de år då jag själv var medansvarig för saneringspolitiken brukade jag tala om fyra faser i det ekonomiska restaureringsarbetet.

Under den *första* fasen gällde det att återge vårt näringsliv den internationella konkurrensförmåga det förlorat under de två närmast föregående åren, då vårt relativa kostnads läge försämrats med drygt 25 procent. Devalveringarna, skattesänkningarna och borttagandet av den allmänna arbetsgivaravgiften utgjorde hörnstenar i den fasen.

Den *andra* fasen inträdde när kostnadsanpassningen hade slagit igenom i stigande exportsiffror och vikande importsiffror. Redan i slutet av 1977 kunde de första tecknen på en omsvängning iakttas. Marcus Wallenberg och många andra var litet ironiska när vi då i ekonomidepartementet vågade göra gällande att läget började ljusna något. Men dessa svaga tecken blev faktiskt allt tydligare under loppet av 1978 — ett år som slutade med att bytesbalansen för första gången på flera år visade ett överskott.

Kanske inte alla i denna församling inser att det foreligger en betydande skillnad mellan 1977 och 1978 års ansvarsmedvetna åtstramningspolitik och den politik som 1971—73 ledde till de "forlorade åren" i svensk ekonomi. Likheterna finns. Skillnaderna finns också. Slutsatserna av dessa förhållanden måste bli en fråga om subjektiva bedömningar.

Under den *tredje* fasen av denna politik gällde det att helt utnyttja våra produktionsresurser och därmed åstadkomma en förbättring av produktiviteten, som skulle vara agnad att ytterligare starka konkurrenskraften. Och att därigenom få i gång de investeringar som tidigare på grund av alltför stora lager och rådande överkapacitet avstannat.

Under den *fjärde* fasen, slutligen, då fullt kapacitetsutnyttjande forväntades ha kommit till stånd, gällde det att inrikta den ekonomiska politiken på att förhindra uppkomsten av

flaskhalsar och inflationsdrivande övrefterfrågan.

Jag talar naturligtvis i egen sak, men jag vågar ändå gora gällande, att strategin höll in i den tredje fasen.

Nar Ingemar Mundebo talade infor Nationalekonomiska foreningen for ett ar sedan kunde han redovisa en finansplan som tecknade en gynnsam bild av den ekonomiska bedomningen for 1979:

- En snabb ekonomisk tillväxt. Väsentligt hogre an den vi tidigare haft under 1970-talet. Om än från lågt utgångsläge.
- En fortsatt uppgång av industriproduktionen. Vilken som bekant sjunkit efter 1974 fram till mitten av 1978.
- En fortgående förbättring av sysselsättningsläget.
- En vändning av den tidigare negativa utvecklingen, då det gällde industrins investeringar.
- En betydligt långsammare prisstegringstakt i jämförelse med den vi haft i Sverige ända sedan 1974.

De forutsägelser som Ingemar Mundebo gjorde for ett ar sedan holl i viktiga hänseenden under det gångna året. Och hade de nya oljeprishöjningarna inte tillkommit och skapat ett helt förändrat läge, skulle 1979 i sin helhet ha kunnat betecknas som ett gott år for vårt folkhushåll. Visst skulle de strukturella svårigheter, som vi mott i ökande utsträckning i vårt näringsliv sedan mitten av 1960-talet och de balansproblem, som undan for undan vaxt fram, ha kvarstått. Men man skulle ändå med fog ha kunnat gora gällande att den akuta kris som forelåg hosten 1976 hade havts. Och vad det gällde efter det var att ta itu med de långsiktiga problemen i vårt folkhushåll bla den alltför snabba tillvaxten i den offentliga sektorn.

Men så kom oljeprishöjningarna. Och i stor utsträckning har det blivit just de som kommit att präglå våra samlade intryck från förra året:

- Sveriges totala oljenota blev åtminstone 10 miljarder kronor dyrare 1979 än 1978.
- Det överskott i bytesbalansen som vi åstadkommit 1978 på 1,4 miljarder kronor, efter nu gjorda korrigeringar — herr Grassman jublar — förbyttes i ett underskott på 8,5 miljarder kronor.
- De höjda oljepriserna medförde att inflationen i Sverige och i andra länder åter fick fart. I stället för de 5 à 6 procent som man i början av året hade anledning räkna med, fick vi en prisstegring under loppet av året på inemot 10 procent. Men härav belöper ungefär 4 procentenheter på internationellt

bestamda priser, främst då sjalvfallet olja. Ytterligare ca 1 procentenhet är att hanföra till höjningar av vardeskatter.

Vad som skedde 1979 var alltså att det året – i stället för att lagga grunden för en övergång från den tredje till den fjärde fasen i den saneringsstrategi jag nyss talade om, blev ett år då våra externa balansproblem på nytt allvarligt skarptes.

1979 gav oss med andra ord en ny och påtaglig påminnelse om hur beroende vi är i vårt land av importerad olja. Och hur känslig hela vår samhällsekonomi är för priser och störningar på oljemarknaden.

Jag är övertygad om att – oberoende av värderingar och uppfattningar i övrigt – majoriteten av detta auditorium är beredd att hålla med mig, när jag konstaterar att en minskning av vårt oljeberoende måste vara en av 1980-talets allra viktigaste politiska uppgifter. Låg mig citera vad regeringen framhåller i finansplanen:

”Genom minskat beroende av importerade energiråvaror, framst olja, kan den svenska ekonomins motståndskraft starkas gentemot de fortsatta störningar på oljemarknaden som vi har att räkna med. Därmed ger vi också ett bidrag till de internationella strävandena att förebygga och begränsa effekterna av nya, globala energikriser.”

Eftersom jag i min redovisning har gått tillbaka till laget hösten 1976 och till den politik som den då sittande regeringen drog upp i början av år 1977, kan det finnas skal att gora en mycket kort jämförelse mellan den situation som då förelåg och de problem som nu har sarskild aktualitet.

Hösten 1976 var den aktuella krisen i hög grad betingad av den snabba kostnadsutvecklingen. Den var en följd av de valdiga arbetskraftskostnadsökningarna sarskilt under åren 1975 och 1976. Vårt starkt försämrade relativa kostnadsläge hade gropt ur de svenska företagens konkurrenskraft, med forlorade marknadsandelar både på hemmamarknaden och utomlands som följd.

I dessa hänseenden är laget i dag ett helt annat. Jag vågar nästan inte tanka tanken ut, hur situationen nu skulle ha tettet sig utan den första trepartiregeringens saneringspolitik och om vi hade horsammat den socialdemokratiska oppositionens motstånd mot devalveringsåtgärderna och dess krav på en mera expansiv politik.

I dag har vi inte samma överkostnadsläge i förhållande till omvärlden som vi hade då. Även om våra relativa priser fortfarande ligger över det läge vi hade i början av 1970-talet, är utgångsläget för den svenska ekono-

min alltså i väsentliga hänseenden betydligt mycket bättre nu än vad det var hösten 1976.

Men de långsiktiga, i den svenska ekonomin sedan en följd av år inbyggda problemen, har däremot trätt i förgrunden och genom de nya oljeprishöjningarna fått än större tyngd än förut. Jag syftar framforallt på den omstämdigheten att Sveriges produktionskapacitet nu klarare än förut visat sig vara för liten i förhållande till den efterfrågan som vi tillåter oss, och till den import som vi till följd därav håller oss med.

Jag syftar också på den brist på inre balans som uppkommit genom den offentliga sektorns exceptionellt snabba utveckling. Och detta är två problem som i hög grad har samband med varandra.

För att måste bli ratta med den förvarade underskottssituationen i bytesbalanshänseende, kan man, som vi framhåller i finansplanen, i princip arbeta från två utgångspunkter, från två olika håll.

Det kan inte rimligen komma i fråga att angripa problemet genom att i motsvarande mån begränsa importen. Detta skulle krava en extremt hårt efterfrågedämpande politik, som utan varje tvekan skulle leda till svårigheter att upprätthålla full sysselsättning och innebära betydande välfärdsforluster – alltså en politik som enligt SNS-ekonomernas fargstarka vokabulär skulle kunna betecknas som ”svångremspolitik à la Thatcher”.

Vad det måste bli fråga om är att attackera problemet från motsatt utgångspunkt, dvs att i princip soka arbeta och exportera sig ut ur bytesbalansunderskottet. Den efterstravade balansen bor sjalvfallet skapas vid full sysselsättning. Detta kräver lika sjalvfallet att utrymmet för konsumtion måste begränsas. Det forutsätter en så stor dämpning av den inhemska efterfrågan att resurser kan foras över från produktion för inhemsk konsumtion till produktion för export.

Den behövliga exportökningen måste i allt vasentligt ske inom tillverkningsindustrin, även om man inte skall nedvardera de tillskott som kan ske från andra näringar. Men i dagsläget är Sveriges produktionskapacitet, som jag nyss framhåller, otillräcklig inom den utlandskonkurrerande sektorn i förhållande till vardet av vår import. En forbattring av vår bytesbalans med 10 miljarder kronor, forutsätter en ökning av foradlingsvardet i den utlandskonkurrerande sektorn med 10 procent. Men en sådan forbattring skulle vid oforandrad produktivitet krava att ungefär 90 000 nya arbetstillfällen skapades i första hand i vår industri. Detta är en betydligt större sysselsättningsökning än den som 1978 års

långtidsutredning råkade med som behövlig för att vi skulle täcka den så att säga "normala" brist som man hade att utgå från, innan de nya oljeprishöjningarna satte in.

Och den siffran — 90 000 behövlige arbetstillfällen i den utlandskonkurrerande sektorn — skall ses mot bakgrund av den minskning av industrisysselsättningen som ägt rum alltsedan mitten av 1960-talet och den ökning av arbetskraften inom den offentliga sektorn som skett under motsvarande tid. Sedan 1970 har antalet sysselsatta inom tillverkningsindustrin minskat med 75 000 personer. Inom den offentliga sektorn har sysselsättningen samtidigt ökat med i runt tal 400 000 människor.

En fortsättning av denna utveckling är inte förenlig med återvunnen extern balans. En förbättring av våra exportresurser måste alltså bygga på att den offentliga sektorn begränsar sin efterfrågan på arbetskraft. Sanningen är ju tyvärr den — om jag får spetsa till det hela — att vi inte kan betala vår oljenota genom att exempelvis bygga ut vårdsektorn.

Jag återkommer något längre fram i mitt anförande till konflikten mellan den offentliga sektorns resurskrav och tvånget att skapa balans i våra affärer gentemot omvärlden. Men slutsatsen är att de höjda oljepriserna skärpt nödvandigheten att begränsa den offentliga utgiftsexpansionen.

Genom de höjda oljepriserna har också inflationsproblemet fått ökad tyngd. Jag har redan påtalat att av den uppgång i konsumentprisindex på ca 10 procent, som inträffat under förra året, är ca 4 procentenheter att hänföra till internationellt bestämda priser.

En viktig uppgift för den ekonomiska politiken är att söka förhindra att oljeprishöjningarnas ökning av inflationstakten blir bestående, vilket fallet var efter 1974. Först mot slutet av 1977 skedde den gången en mer påtaglig uppbromsning. Vi får inte på nytt försätta oss i ett läge med prisstegringar på omkring 10 procent under fyra år i följd.

Detta är viktigt av en rad olika skäl:

Det är en förutsättning för en politik som innebär att vi arbetar oss ur bytesbalansbristen i stället för att svalta oss ur den. Jag återkommer strax till detta.

- IUI har i sin senaste långtidsbedömning redovisat de långsiktiga störningar för ekonomin i dess helhet och för industrin, som en snabb inflation medför. Jag skall inte gå in på dem, men de finns ju där.

- Det är inte minst betydelsefullt att förhindra icke onskvarda fördelningseffekter i samhället.

Konjunkturinstitutet, KI har kalkylerat

med en prisuppgång under loppet av 1980 på 7 respektive knappt 8 procent beroende på antagandena om loneutvecklingen. Och det bör, som framhålls i finansplanen; med utgångspunkt från att företagen i både den konkurrensutsatta och den skyddade sektorn utnyttjar en återhållsam kostnadsutveckling till att föra en försiktig prispolitik, vara möjligt att pressa inflationstakten något under även det lagre inflationstalet.

Med jag tror personligen att vi gör klokt i att avstå från vissa av de rekommendationer i detta hänseende som nyligen förekommit i debatten. Jag tror inte på klokheten i att försöka subventionera bort prisstegringar genom att ytterligare öka skattefinansieringen i vår livsmedels- eller bostadskonsumtion. Sådana medel kommer bara att än mer förvarra de långsiktiga problemen.

Den utgångspunkt vi valt för vår stravan efter förstärkt balans ställer stora krav på den ekonomiska politiken. Och inte blir det lättare för oss att utvecklingen ute i världen — och inte minst inom OECD-området — under den närmaste tiden ser ut att bli svag. Att öka exporten och att erövra nya marknadsandelar i en värld som räknar med uppbromsad världshandelsutveckling, minskad efterfrågan och sjunkande aktivitet skärper självfallet de redan förut hårda kraven.

Den svenska exportindustrin måste för att lyckas kunna erbjuda attraktiva produkter och mer konkurrensmässiga priser en andra ländor. Detta förutsätter en långsammare arbetskraftskostnadsutveckling och en snabbare produktivitetsökning än den som sker i med oss konkurrerande ländor. Och det förutsätter vidare att den utlandskonkurrerande sektorns efterfrågan på kapital och arbetskraft kan tillgodoses.

För att åstadkomma den investeringsökning som en utbyggd exportkapacitet förutsätter — och vi raknar faktiskt i finansplanen, med stöd av industrins investeringsplaner, med att industriinvesteringarna skall öka med inte mindre än 10 procent under 1980, om än denna siffra givetvis är forenad med ett stort mått av osäkerhet — kravs att den långsiktiga utvecklingen mot minskad soliditet bryts och att de tendenser till mera normal lönsamhet, som gjort sig gallande under det gångna året, kan fullföljas. De senaste årens nedgång i industriinvesteringarna beror ju inte på avsaknaden av fonder av det ena eller andra slaget, som ibland antyds, utan på bristen på normalt lönsamma investeringsprojekt.

Mot den bakgrunden är den övervinstdedebatt som plotsligt dragits i gång oroande. Blä därför att den kan vara ägnad att skapa en

allman och felaktig föreställning om att begreppet "övervinster" i dag är en realitet, och att undanskymma det förhållandet att lönsamheten i det svenska näringslivet alltså jämt ligger klart under genomsnittet för tidigare konjunkturcykler, ja to m under vad som varit normalt även i lågkonjunktursituationer. En debatt hur sk övervinster skall hanteras är i dagsläget inte grundad på realistiska analyser av den ekonomiska verkligheten. Och den är inte ägnad att bidra till den investeringslust och utveckling över huvudtaget som vår samhällsekonomi är i allra högsta grad betjänt av.

Hur man vrider och vander på finansplanen och dess fakta och siffermaterial — en finansplan som snarare skulle kunna betecknas som alltför optimistisk än alltför pessimistisk — beskriver den en verklighet som sannerligen inte inbjuder till överdrivna förväntningar i något hänseende. Utrymmet för privat konsumtion och för reallöneförbättringar är starkt begränsat. I finansplanen räknar vi med en ökning av den privata konsumtionen under 1980 med blott 1,5 procent. För den totala offentliga konsumtionen är siffran 2,7 procent. Och skulle en annan produktions-, kostnads- och produktivitetsutveckling äga rum än den finansplanen förutsatt, finns betydande risk för att dessa siffror borde pressas ner än mer, om det skall kunna undvikas att vår ekonomi än en gång hamnar i ett läge med ytterligare växande bytesbalansunderskott, förklarade marknadsandelar och ökande inflation.

Den nye riksbankschefen — som ju inte är alldeles obekant för ekonomidepartementet — har i en artikel i *Ekonomisk Debatt* i hostas påvisat vad som kommer att inträffa om den offentliga utgiftsstegringen skulle fortsätta i samma takt som under de senaste 15 åren. Rent matematiskt skulle den hittillsvarande trenden leda till att nationalinkomsten efter skatt skulle vara lika med noll en bit in på 1990-talet.

Och om man antar att en sådan utveckling under de närmaste åren i samma takt som hittills med darav följande krav på skattehöjningar har en negativ effekt på den ekonomiska tillväxten — och det vore verkligen överraskande om så inte var fallet — då skulle den nyss angivna brytpunkten, när nationalinkomsten så att säga är uppäten, kunna nås redan i slutet av 1980-talet.

Detta är självfallet både orimligt och omöjligt, men om trenden inte bryts så snart som möjligt, kommer den produktionskapacitet, den produktion och den produktivitetsutveckling, som i finansplanen angiven vag

bygger på, inte att vara för handen. Då skulle vi hamna i en utpräglad stagflationskris.

Vad som i detta perspektiv är ägnat att förvåna är att löntagarorganisationerna hittills inte reagerat kraftigt mot den hittillsvarande offentliga expansionen. Om det är *ndg-ra* som borde opponera sig mot att de offentliga utgifterna under för undan begränsa löntagarnas möjligheter att få något reellt kvar i lön för sina arbetsinsatser, så är det ju löntagarna. Man har visserligen under senare år börjat fora en debatt i termer av lön efter skatt, men man har av någon anledning inte protesterat mot den bakomliggande utvecklingen, som alltmer begränsat och kommer att begränsa möjligheterna att få verklig löneförbättring efter skatt. Man har protesterat mot en svag reallöneutveckling men inte mot en av orsakerna till att det blivit så.

Att utvecklingen bryts och att de offentliga utgifterna inte växer snabbare än vad som är förenligt med samhällsekonomisk balans, är för övrigt också ett förstahandsintresse för alla dem som är beroende av den offentliga sektorn — de gamla, de sjuka, de i skilda hänseenden handikappade samt barnfamiljerna. Om inte så sker, drabbas inte bara de aktiva grupperna utan också de svaga i samhället.

Regeringen har i årets budget dragit konsekvenserna av sina analyser och brutit utgiftstrenden. Den totala utgiftsökningen i statsbudgeten förutses dras ned till ungefär 1,5 procent per år i jämförelse med tidigare ca 7 procent. Nedräkningen beror till stor del på en neddragning av utgifterna för industripolitiska stödåtgärder. Räknar man bort de arbetsmarknads- och industripolitiska insatserna, sankes den reala utgiftsökningen från den tidigare trenden om ca 7 procent till ca 4,5 procent. Skulle man darutover också exkludera statsskuldstrantorna blir motsvarande tal 6 respektive 3 procent. Därmed har man tagit ett första steg i riktning mot en mer balanserad samhällsekonomi. Men det racker inte. De samlade offentliga utgifterna, dvs de statliga, de kommunala och socialförsäkringssektorns, måste också bringas ner till i stort sett den ökningstakt som motsvaras av tillväxten i ekonomin. Dvs från hittillsvarande 6 à 7 procent till 3 procent per år eller darunder.

Även i det hanseendet redovisar finansplanen ett tredebrott. För 1980 förutses en samlad utgiftsökning på den offentliga sidan av 3,5 procent, vilket ligger i linje med den BNP-tillväxt som vi enligt nationalbudgeten vägar förvanta oss i år. Men det är osannolikt att en så hög BNP-tillväxt som 3,6 procent kan på-

räknas under en längre period.

Skulle hela ansvaret för en anpassning till en ökningstakt till 3 procent eller därunder laggas på staten, skulle det innebära att staten skulle behöva minska sina utgifter med 1 procent om året. Detta vore knappast vare sig möjligt eller önskvärt.

Och det är här den kommunala expansionen kommer in i bilden. Under en följd av år har den kommunala konsumtionsvolymen legat betydligt högre än vad samhällsekonomin medger. Den har blivit ett av våra stora balansproblem.

Som bekant träffade statsmakterna överenskommelse med kommun- och landstingsförbunden 1977 om en begränsning av de kommunala skattehöjningarna. Resultatet blev trots detta rekordstora kommunala skattehöjningar 1978. 1978 träffades ett liknande avtal – som godkändes av alla de stora politiska partierna och av riksdagen – om att kommunerna skulle begränsa sin konsumtionsökning till 3 procent vardera året 1979 och 1980. År 1979 blev ökningen ca 5 procent, och nu tillgängliga kalkyler pekar på en ökning i år med åtminstone 4 procent.

Alldeles oberoende av i vad mån statsmakternas åläggande på kommunerna kan ha påverkat den kommunala expansionen, säger det sig självt att en fortsatt sådan utveckling långt över det samhällsekonomiska utrymmet icke är möjlig i längden.

Vi har i regeringen naturligtvis diskuterat hur kommunerna skall kunna formås att anpassa sin expansion till det utrymme som står till förfogande. Nya diskussioner kommer att upptas med kommunerna inom den närmaste tiden. I budgetpropositionen redovisas daröver vissa konkreta åtgärder, ågnade att begränsa kommunernas möjlighet till fortsatt expansiv politik. Borttagande eller ändring av olika specialdestinerade statsbidrag samt senarelaggning av andra fasen av den kommunala skatteutjämning, som riksdagen fattade beslut om förra året, hör till de åtgärder som nu kommer i fråga.

Självfallet är jag medveten om de svårigheter som foreligger ute i kommunerna. Närheten ute i kommunerna. Närheten mellan beslutsfattare och dem som berörs av kommunala beslut, försvarar genomförandet av de impopulära åtgärder som på sina håll kan bli nödvändiga. Men ytterst är det de enskilda medborgarna ute i kommunerna som drabbas av en kommunalpolitik som laggar beslag på en så stor del av den gemensamma kakan, att alltför litet blir kvar för de enskilda medborgarnas fria disposition.

Låt mig också säga något om den skattefi-

losofi som ligger bakom budgetpropositionen och finansplanen.

Vi har som bekant i Sverige världens högsta skattebelastning och strängt taget passerat den punkt vid vilken det är möjligt att förbättra det offentliga finanser genom ett ytterligare skärpt skattetryck. Visst måste skatteåtgärder kunna användas som konjunkturpolitiska medel när så behövs. Men i ett läge, när 2/3 av tillvaxten i ekonomin går till den offentliga sektorn i form av skatter och avgifter, måste skattepolitiken utformas så att ekonomins tillväxt inte dampas. Skatteökningar medför via olika former av kompensationskrav, som alla känner igen, att inflationstrycket ökar, konkurrenskraften försägas och tillvaxten samt skatteunderlaget växer långsammare i reala termer än vad fallet skulle ha varit utan nya skatteåtgärder.

Vi befinner oss alltså i Sverige i en situation, där man inte längre har möjlighet att genom skatte- eller avgiftshöjningar lösa statsfinansiella problem och komma till rätta med det alltför stora budgetunderskottet. Den väg som står oss till buds är i stället att pressa ner den offentliga utgiftstakten till i nivå med tillvaxten i vår ekonomi och att utforma vår ekonomiska politik så att tillväxttakten kan öka år från år.

Det är i korthet denna politiska inriktning som presenteras i finansplanen.

Trots detta ökar det statliga budgetunderskottet även i år i nominella termer. Det sammanhänger med att de statliga inkomsterna har utvecklats svagt. Underskottet stabiliseras emellertid i förhållande till BNP efter att ha ökat kraftigt under föregående år.

Aven den konsoliderade offentliga sektorns underskott stabiliseras på motsvarande sätt. Budgetunderskottet är emellertid alltför stort och den stramhetens filosofi som kan tecknar årets budgetarbete måste prägla även kommande års budgetar. Vi har alltså i år bara inlett ett långsiktigt saneringsarbete. Låt mig fritt citera ett kinesiskt ordspråk: "Aven en tusenmila resa börjar med det första steget".

Låt mig till sist anknyta till vad jag framhållt inledningsvis, nämligen att osakerheten även om den närmaste framtidens utveckling är betydligt större i år än vad den varit vid motsvarande tidpunkt många tidigare år. Eller rättare sagt: medvetandet om osakerheten är den här gången klarare och uttrycks klarare än vad fallet brukat vara tidigare. Vi har bl. a. en folkomröstning framför oss, vars resultat kommer att i skilda hanseenden styra utvecklingen. Ett ja till tolv reaktorer skulle – för att ta ett enda exempel – förbättra bytesba-

lansen redan nästa budgetår och med över 2 miljarder budgetåret 1981/82.

De bedomningar som jag redovisat bygger dessutom på optimistiska antaganden i olika hansen — beträffande oljeprislaget under året och i fråga om vårt eget lands möjligheter att i ett läge med förväntad internationell konjunkturdämpning dra nytta av den påtagliga förbättring i produktionshansen, kapacitetsutnyttjande och produktivetsförbättringar, som har agt rum under de senaste två åren.

Skulle de förutsättningar vi byggt våra antaganden på rubbas till det samma, kommer de positiva bedomningar vi gjort för den svenska ekonomins räkning självfallet också att rubbas. Och skulle kostnadsutvecklingen i vårt näringsliv, den förväntade investeringsaktiviteten och förbättringen av produktiviteten inte motsvara förväntningarna, kommer givetvis detta också att påverka totalresultatet för 1980.

Allt detta understryker inte bara betydelsen av realism och ansvarsmedvetande inom alla grupper av det svenska samhället utan också nödvändigheten av hög beredskap för

den handelse utvecklingen skulle ta en annan riktning än den vi skisserat.

Vi lever med andra ord farligt. Men om den slutsatsen leder till svart pessimism, finns det anledning att dra sig till minnes, att vi i själva verket lever mindre farligt än många andra länder i vår närhet. Vårt utgångsläge är i olika avseenden bättre än vad fallet är på många andra håll. De negativa reaktioner som årets finansplan redan givit anledning till och som säkerligen kommer att ge genljöd i den politiska debatten i och utanför riksdagen, skulle nog kunna betraktas som ett intet, en svag västanflakt, i jämförelse med vad vi skulle få hora, om vi här i Sverige hade föreslagit en politik motsvarande den som bedrivits i några av våra grannländer, och som exempelvis under det senaste året har aktualiserats främst i vårt södra grannland Danmark. Vad handelsutvecklingen där ute emellertid bör kunna lara oss är, att om man inte i tid anpassar den ekonomisk-politiska kursen till realiteterna, till den verklighet som föreligger, då kommer påfrestningarna senare att bli väsentligt mycket större, och den nationella handlingsfriheten så småningom att starkt begränsas!

Debatt

Ordföranden:

Tack så mycket, Gösta Bohman! Foreningen har bett tre personer kommentera ekonomiministerns beskrivning av problemen med den ekonomiska utvecklingen. Den förste som skall gora det ar professor Erik Lundberg.

Erik Lundberg:

Jag känner stor sympati med det som ekonomiministern har sagt här i dag. Jag kan to m sträcka mig så långt att jag säger att finansplanen är förvånansvärt bra. Den innehåller en positiv och optimistisk satsning. Ekonomiministerns maning for några år sedan att dra åt svängremmen har nu ersatts av en positiv formulering om att med ett minimum av begränsning av utgifterna oka produktionskapaciteten, som ju ar for liten, särskilt vad gäller konkurrenssektorn.

Ekonomiministern skildrar i finansplanen en mycket fin och positiv utveckling, som är förvånansvärt lik SNS-programmet. Jag forestaller mig inte alls att det foreligger någon kausalitet på den punkten utan inbillar mig att det helt enkelt är så att fornuftigt folk tankar i dessa banor. Det är alltså fråga om en parallellforeteelse, och vi är glada över den – dess existens tyder på att det ligger någon sanning i den bild som vi byggt upp.

Det ar fråga om en enormt ambitiös målsättning. Man raknar i finansplanen med att vi skall kunna oka exporten och få igenom en investeringsledd tillvaxt. Vi skall forsoka hoppa över den recession som OECD-landerna nu ställer in sig på, och det skall alltså ske genom en okning av exporten, av investeringarna och av sysselsättningen inom konkurrenssektorn. Detta skall kunna ske tack vare att lönekostnadsökningarna hålls tillbaka på ett sådant sätt att vår konkurrenskraft ytterligare starks och marknadsandelarna utokas.

Allt detta ar naturligtvis behjärtansvärt, men jag tycker att man också måste diskutera hur vi får till stånd en sådan politik. Vilka instrument skall vi använda? Satsningen ar anmärkningsvärd i två hänseenden. För det forsta vantar en recession under 1980/81, då OECD-landernas genomsnittliga nationalinkomst reallt forutsatts stiga med endast 1 procent, medan Sveriges skall stiga med 3,6 procent. Uppsvinget därefter ser enligt prognoserna ut att bli långsamt.

För det andra är denna satsning sarskilt ambitiös med hänsyn till att enligt all tidigare erfarenhet en ungefärligen oforändrad politik närmast skulle betyda att den realla nationalinkomsten i basta fall skulle komma att stiga 1 procent mindre och att prisstegringstakten skulle bli densamma som i län-

derna omkring oss. Nu satsar man på en minskning av pris- och kostnadsstegringen och en hogre real utveckling. Det krävs därför en mycket bestamd och framgångsrik satsning med olika ekonomiskpolitiska medel, men detta står det alltför litet om i finansplanen. Det talas en hel del om en nedbantning av den offentliga sektorn och om en brytning av trenden, och det betraktar jag såsom en stor *achievement*. Jag antar visserligen att detta trendbrott inte efter riksdagsbehandlingen av budgetpropositionen kommer att bli lika uppenbart som vad finansplanen ger intryck av, men det är ändå en stor och krävande satsning som foreslås beträffande den offentliga sektorn.

Låt mig for en bedömning av i vad mån en så gynnsam utveckling är möjlig markera på vilket sätt den svenska ekonomin ar ur balans. Till att börja med har vi inbyggda inflationsförväntningar av storande natur. Det pågår inflationistiska processer runt omkring oss, och de fackliga organisationerna ställer krav på kompensation for både inträffad och förväntad penningvardesförsamring. Vi har vidare det av ekonomiministern nämnda budgetunderskottet.

I finansplanen uttalas explicit att budgetunderskottet egentligen är alldeles for stort for att vi skall kunna klara en prisstegringstakt på 7–8 procent. Det visar sig, om man forsöker rakna ut hur detta budgetunderskott skall finansieras, tex genom upplåning i utlandet – utanfor banksystemet – att man som det visar sig i finansplanen får en okning av den totala tillgången på pengar, som mätt på det vanliga sattet uppgår till 13–15 procent per år. Det galler oavsett hur man raknar, och den okningen kan också komma att fortsätta. Vi hade en liknande okning redan foregående år. Detta skapar inflationsförväntningar och motverkar den ambitiösa satsningen på att pressa ned pris- och lönestegringstakten.

Det forekommer också en rad valkända felfordelningar inom resursallokeringen och i fråga om efterfrågan, vilka jag bara nämner här. Jag kan peka på den offentliga sektorn och det skattetryck den fororsakar, den sneda bytesbalansen, vars underskott inte klaras av en underdimensionerad industrisektor. För detta är investeringssatsningen en nodvandig forutsättning. Vi har vidare en dålig sparandefordelning. Vi vet att sparatet lockas till icke produktiva investeringar, dvs spekulativa satsningar av olika slag, medan de placeringsobjekt som behövs for den produktiva satsningen inom naringslivet, alltså aktieemissioner och riskkapital, blir alldeles otillräckligt forsorjda.

Vi har dessutom en arbetsmarknad som inte fun-

gerar så val. Attityderna mot industrisysselsättningen är ett svårt problem i strävandena att klara den satsning på industriell utveckling som industriministern angav.

När man försöker bestämma sig för vad för sorts ekonomisk politik som man skall rekommendera med alla dessa balansbrister som bakgrund och med tanke på de ambitiösa mål som satts upp i finansplanen hamnar man i en rad besvärliga avvägningar. Det kunde göras gallande att en ordentlig appreciering av kronan borde vara inledningen till en sanerande ekonomisk politik för att råda bot på inflationsförvåningarna, men vi vet samtidigt att ojämvikten i bytesbalansen och laget med alltför låga vinster, som Gosta Bohman framhöll, gör att en sådan politik icke synes adekvat.

Man kan i stället resonera om en ordentlig depreciering av kronan. Vi har klarat oss väl i förhållande till landerna omkring oss vid de tillfällen när vi har deprecierat kronan tillräckligt. När vi fått ett konkurrensförsteg, som 1931 och 1949, har det gått väl. Då har kronan varit hyggligt undervärderad, och företagandet har fått luft under vingarna.

Jag vill med det som jag pekat på bara visa hur tvivelaktig en ekonomisk-politisk satsning blir när man börjar tanka på medlen för att nå de högst aktionsvärda mål som ekonomiministern har skisserat. Det räcker vidare inte med en kortsiktig stabiliseringspolitik, som också ekonomiministern framhållit, utan sådana satsningar måste vara mera långsiktiga. Det står förhållandevis litet om detta i finansplanen. Vi är ense om att det är fråga om ojämvikt på tillgångssidan, dvs att det inte bara är så att efterfrågan skall styras med ekonomisk-politiska medel. Det är också så att balansbristerna måste avhjälpas genom en mobilisering på tillgångssidan. Man bör därför se både på löneavtalen och den inkomstpolitiska satsningen och på saneringen av resursområdet i ett åtminstone treårigt perspektiv.

Vi står återigen inför en besvärlig avvägning när det gäller hur vi skall mobilisera våra resurser på ekonomins tillgångssida. Å ena sidan kan man forsöka få det blandekonomiska systemet att fungera väl genom att förbättra lönsamheten — vilket man är på väg att göra — med sikte på att få vinstmotivet att spela sin roll, få till stånd en smidigare lönepolitik, ett väsentligt mycket bättre investeringsklimat än tidigare och insatser på skatteområdet. Man har också börjat med en nedbantning på utgiftssidan.

Den andra vagen för att åskådliggöra dilemmat är att, som man gör på socialdemokratiskt håll — och jag hoppas att vi skall få en ordentlig redovisning av det senare under debatten — säga att det blandekonomiska systemet nu har vitsordat sin oformåga att klara kriser och svårigheter av det slag som vi drabbats av och att vi därför måste söka andra vägar. Man vill alltså ha en modifiering

av det gamla systemet, inte ett återvändande till förhållandena som fungerade under tidigare perioder. Man för då fram tankar på olika slag av fonder, såsom medel för att skapa tolerans för den förbättring av vinstläget som skall åstadkommas. Det förekommer också bland dessa kritiker mycken debatt om hur illa vinstsystemet fungerar. Man menar att vinstökningar kommer på fel ställen. Det är inte utan vidare klart att de företag där vinsterna uppstår också är de företag som bör expandera. Genom en uppsamling av vinstmedel, via olika avgifter och avtal, till branschfonder och andra inrättningar skulle man bättre kunna lokalisera de sparmedel det är fråga om — då behöver man inte lita till det slosaktiga system som den nuvarande fördelningen av vinsterna bland enskilda innebar.

Den typen av debatt förekommer alltså samtidigt som vi talar om hur vi skall få resurser så att ekonomin återigen skall börja fungera, och det tycker jag är enormt jobbigt.

Det var annorlunda med de gamla hyggliga socialdemokrater som jag har upplevt under tidigare skeden. Jag tanker tex på Wigforss under 1930-talet, som hade en mangd egentligen ännu radikala utopier om ett bättre samhällssystem än vad de nuvarande socialdemokraterna har. Det som han gav framsta prioritet inom den ekonomiska politiken var att få ekonomin att fungera. Då kunde man få råd att göra väsentliga reformer av vårt ekonomiska system och införa det nödvändiga vinstandelssystemet. Men först måste man alltså få hjulen att rulla. Det var ännu under 1950- och 1960-talen lätt att tala med socialdemokrater om ekonomisk politik, eftersom det var A och O i konjunkturpolitiken att få ekonomin att fungera.

Det verkar vara ungefär likadant på det ekonomiska området som i diskussion om nedläggning eller icke nedläggning av kärnkraftsreaktorerna — det varsta som kan handa när man driver reaktorerna är att de fungerar så bra att vi blir glada i dem och vill ha dem kvar i fortsatt drift. Jag antar att en radikal socialdemokrat på samma sätt menar att risken är den att regeringen med olika stabiliseringspolitiska och andra åtgärder får det gamla ekonomiska systemet att fungera så väl att ett systembyte skjuts på framtiden. Om man inte får tillfälle att i en kris lagga om systemet får man kanske aldrig möjlighet att göra det.

Jag skulle tvärtom vilja säga att det, tex inför valet 1982, borde vara mycket roligare för socialdemokraterna att — om de nu får chansen till detta — komma tillbaka i ett utgångsläge med en väl fungerande ekonomi. Då har väljarna glömt hur skickligt de borgerliga satte i gång det hela och säger sig ha råd med en socialdemokratisk regering. Då kan socialdemokraterna i sin tur lagga upp ett program som ekonomin tål. Faran är nu att man kommer in i en oerhört tråkig debatt, där det kortsiktiga partitaktiska manövrerandet spelar en mycket tung roll

medan det gemensamma målet att få ekonomin att fungera hyggligt skjuts i bakgrunden.

Jag vill till slut framhålla att det finns positiva sidor hos bägge de approacher jag nämnt. Det gäller å ena sidan frågan om loneavtalen och stabiliseringen av ekonomin, där det gäller att med skattemanipulationer försöka hålla reallonerna uppe och få till stånd ett långsiktigt avtal — något som vi i SNS-boken har skisserat som en möjlig lösning — och å andra sidan att åstadkomma en insikt om att det gamla systemet inte fungerar tillräckligt bra och söka metoder att nå tolerans för en sådan förbättring av vinstläget, räntabiliteten och investeringsklimatet så att systemet kan fås att fungera. Man bör också förstå att det behöver göras kompletterande insatser i samband med de stora investeringar som Bjurelkommittén talade om. Det kommer för dessa att kravas joint ventures i samverkan i olika former mellan näringsliv och stat, för olika satsningar där de enskildas kapacitet inte racker till.

Det blir oerhört svårt att på traditionellt sätt få till stånd avtal om dampade lönestegringar i den situation som vi nu befinner oss i. De 7–8 procent i lönestegringar som man nu siktar på hotar att genom inflationsförväntningarna förvandlas till en lonekostnadsstegring på 11–13 procent. För att begränsa lönestegringskostnaderna får man vara beredd att i sitt handlande ta hänsyn till fler parametrar än vad man nu gör. Man får bli inrätta indexstationer och tillämpa indextal som är sanerade för den osäkerhet i fråga om oljeprisstegringen som ekonomiministern talade om. Vidare bör man antligen också ta upp pensionärernas förmåner i detta sammanhang.

Också ett moment av lonefonder borde komma in — det ligger ju i tiden — nämligen i den form som vi i SNS har foreslagit. I det dåliga läge i fråga om lönsamhet, soliditet osv som vi nu har bör man säga sig att den politik som man nu satsar på kan leda till att företag på olika håll under den kommande perioden får mycket starka vinststegringar och onormalt höga vinster. För att förebygga att skevheter i inkomst- och förmögenhetsfördelning uppstår av detta skäl borde avsättningar göras till investeringsfonder, dock bara av det som överskrider vad man kommer överens om som en normal och rimlig förrantning i företagen. Man bör alltså inte kräva avsättning av någon fast procentsats på alla vinster, och medlen bör inte heller gå till företagsindividuella lonefonder.

Det både nya och gamla inslaget i den ekonomiska politiken bör alltså vara att inte bara se på det kortsiktiga spelet, att styra efterfrågan och få till stånd ett rimligt loneavtal, utan också forsöka mobilisera resurser och allt det som hör dit. Ekonomiministerns tal om att vi har för små resurser är väl en relativ sanning. Vi skulle kunna mobilisera mycket mer av resurser och placera dem bättre. Vi har

en stor potentiell arbetslöshet. Barometern visar att det fortfarande förekommer ett underutnyttjande av kapaciteten inom olika industrigränar. Det finns väldigt mycket av vitalitet inom näringslivet, vilken skulle kunna aktiveras om det fick mera av morötter i form av satsningar som är långsiktigare än själva efterfrågestyrningen.

Risken är den att vi kommer snett genom en alltför stark lonekostnadsstegring och genom påverkan från den internationella inflationen avbryter vår investeringskonjunktur, får en låg lönsamhet och sladdar in i ett dåligt 1980-tal. I finansplanen har man pekat på möjligheter till en helt annan utveckling, och jag anser, som jag framhållit, att de allra flesta borde kunna vara överens om att de där uppsatta målen är riktiga. Villkoren och valet av parametrar för att åstadkomma den typen av utveckling tillhör den politiska konstens område, där vi ekonomer naturligtvis är amatörer.

Per Olof Edin:

Jag kan tyvärr inte vara riktigt lika högaktningfull som professor Lundberg. Jag skall inte heller tala om fonder utan i stället mera om finansplanen — men kanske egentligen inte heller så mycket om den, även om mycket skulle kunna sägas om vad som står där och även om vad som inte står där. Det senare gäller tex om regeringens närmast heliga princip att inflationen inte på något sätt skall kunna påverka den reala skattebelastningen. Därför har man också indexreglerat inkomstskatten. Det kunde väl också vara en ganska hygglig kodex, om man tillämpade den någorlunda konsekvent, men inflationen får gladeligen urholka både arbetslöshetsunderstöden och bostadsbidragen — alltså de fattigas förmåner — men icke rora de rikas inkomster. Så ser indexregleringsprincipen ut att tillämpas i praktiken.

Men jag skall inte tala så mycket om detta och inte heller så mycket om den överoptimism som trots allt i många och långa stycken präglar finansplanen — Bohman har själv varit inne på en hel del av detta — utan mer om de många förhoppningar som är uttryckta i finansplanen. Där framförs förhoppningar om att industriinvesteringarna skall stiga med 10 procent, om att vi skall kunna minska oljeberoendet, om att statsutgifterna skall sluta att öka osv. Men det är sarskilt en förhoppning som återkommer på flera ställen, nämligen om att löntagarna skall vara återhållsamma med sina lonekrav. Man måste då forsöka se på vilka förutsättningar som statsmakterna, dvs Bohman och hans kolleger, har angivit för en sådan återhållsamhet.

Jag skall redan nu från början säga att det den här gången finns osedvanligt många och starka skäl för att forsöka åstadkomma en uppgörelse om priser, loner och vinster vilka ligger på en låg nivå, för att skapa förutsättningar för att få inflations-

Tabell 1. Effekter på nettolönen av skatteförändringen 1980.

Årsinkomst 1979	Nettolörens förändring 1979-1980
45 000	+2,0 %
60 000	+3,5 %
120 000	+7,0 %

spiralen att snurra saktare den här gången. Skalen härfor är alltid starka, men denna gång alltså osedvanligt starka. Det är alltså inte skalen för utan kanske snarare förutsättningarna för en återhållsamhet som saknas.

Vilka förutsättningar har då regeringen skapat för oss på lontagsridan att åstadkomma denna återhållsamhet? Jag tänkte koncentrera mina tio minuter här i talarstolen huvudsakligen till de förutsättningarna och beskriva dem. Men först tänkte jag visa vad den skatteförändring som trädde i kraft vid årsskiftet egentligen betyder - för den är i många avseenden roten till svårigheterna

Jag utgår i detta exempel (tabell 1) liksom i de följande från tre olika inkomstnivåer, nämligen 45 000 kr, 60 000 kr och 120 000 kr per år. Vilken förändring leder skatteomläggningen till på nettointkomsterna, alltså på lön efter skatt? En person med 45 000 kr i årsinkomst - det är val närmast en låginkomsttagare - får en nettolöneökning på 2,0 procent. En person med 60 000 kr i årsinkomst, dvs en som avslutar ganska nära till industriarbetarnomsnittet, skulle få nästan det dubbla, dvs 3,5 procent i löneökning. En hyggligt välbetald hogre tjänsteman skulle få dubbelt så mycket som 60 000-kronorsmannen, nämligen 7,0 procent. Det finns alltså redan i grundförutsättningarna en ojämlikhet eller svårighet att komma över. Men inte ens Bohman, uppenbarligen, tankar sig att återhållsamheten skall stanna på en så låg nivå som en prolongering av avtalen skulle innebära, utan utgår från att vi för att få en mer realistisk bild måste bygga in förutsättningar av en nominell löneökning.

Hur slår då den prognos som återfinns i finansplanen? (tabell 2) Om löntagarna visade den återhållsamhet som ekonomiministern prognosticerade, skulle den slå på det sätt som framgår av följande resonemang, där även de övriga förutsättningarna är finansplanens.

Lönerna ökar med 7,5 procent och konsumentprisindex ökar med 9,75 procent. Denna förändring skall inte förväxlas med den ökning av konsumentprisindex - 7 procent under 1980 - som ekonomiministern tidigare talade om, eftersom det har rör sig om en förändring av konsumentprisindex mellan genomsnittet för 1979 och 1980. Detta leder för låginkomsttagare till en real nettolöneminskning på 1,4 procent, för 60 000-kronorsinkomst-

Tabell 2. Hur går det om finansplanens prognos slår in?

Löner +7,5 %	KPI +9,75 %
Årsinkomst 1979	Real nettolön 1970-1980
45 000	-1,4 %
60 000	-0,6 %
120 000	+0,5 %

tagaren till en minskning på 0,6 procent och för den som har 120 000 kr i årsinkomst till en ökning på 0,5 procent. Den personen hankar sig alltså över nollstrecket.

Dessa siffror skall ställas emot den reala ekonomins förändring. År 1979 ökade BNP med ungefär 4 procent, och i år förutsågs BNP komma att öka med 3,5 procent. Man bör också ta hänsyn till att den privata konsumtionen enligt finansplanens beräkningar kommer att kunna öka med 1,5 procent. Ett sådant år förväntas alltså LO:s löntagare få acceptera en minskning av sin reala nettolön, i en storleksordning varierande mellan 1/2 och 1 1/2 procent. Jag tycker inte att det vore ohemult av löntagarorganisationerna att begära att nettolöneförändringen åtminstone kommer upp över nollstrecket i den angivna typen av real ekonomisk utveckling. Jag tycker inte heller att det är ohemult av dem att kräva att spannvidden i fördelningen mellan löntagargrupperna skall vara mindre än 2 procent, alltså att den som tjänar 120 000 kr per år inte ska få 2 procent bättre reallöneutveckling än den som tjänar 45 000 kr.

Hur skall vi då åstadkomma ett sådant resultat? Ja, hur blir det om vi i ex jamför med konjunkturinstitutets alternativ 2, där man har en något hogre prognos för löneökningarna? Hur blir utfallet om vi tex ökar lönerna med 10 procent? (tabell 3) Konsumentprisindex stiger då litet mera, nämligen med 10,25 procent 1979 och 1980. Siffran för förändringen av låginkomsttagarens lön, 45 000 kr, kommer upp till i princip +0. Talet för 60 000-kronorsinkomsttagaren går upp i +0,5 procent, och 120 000-kronorsinkomsttagaren får +1,0 procent. Genom att nominallönerna höjs med ytterligare 2 1/2 procent förbättras den reala lönenivån med ca 1 procent. Förhållandet mellan de höga och de låga

Tabell 3. KI:s alternativ II

Löner +10 %	KPI +10,25 %
Årsinkomst 1979	Real nettolön 1970-1980
45 000	± 0
60 000	+0,5
120 000	+1,0

Tabell 4. Hur högt får vi gå för att få likartad nettolöneutveckling?

Löner + 12,5 %	
Årsinkomst 1979	Nom nettolon 1970-1980
45 000	+ 12,7 %
60 000	+ 12,4 %
90 000	+ 12,8 %
120 000	+ 12,6 %

lonerna blir betydligt bättre, och spannvidden mellan förändringarna halveras från 2 procent till 1 procent. Vi åstadkommer alltså en betydande förbättring både av den reala lönernivån och av spannvidden mellan kategorierna genom att höja avtalsutfallet från 7 1/2 procent till 10 procent.

Vilken nivå skall vi då lägga oss på, om vi skulle ställa kravet att man bör få ungefär lika mycket i real nettolöneökning över hela det normala inkomstfältet, från 45 000 kr till 120 000 kr? De är ju inte något särskilt orimligt krav att de lägre betalda reall skal få en lika god utveckling som dem som har dubbelt så mycket i lön.

Till den sista sammanställningen har jag inte någon prisprognos utan endast en beräkning av den nominella ökningen. Vid en löneökning på nominellt 12 1/2 procent kommer fördelningen mellan olika löngrupper att bli mycket jämn. (tabell 4)

Om vi hade fått en motsvarande fördelningsprofil vid en löneökning på nominellt tex 5 procent, hade förutsättningarna för oss att kunna sluta ett återhållsamt avtal självfallet varit utomordentligt mycket större. Men för att havda dels en real-löneutveckling som är i rimlig paritet med den reala utvecklingen i ekonomin i dag, dels en någorlunda hygglig fördelning mellan olika löngrupper tvingas vi till ökningstal som ur många andra synvinklar är icke önskvärda.

Detta kan vara ett konkret exempel på hur oförenligt ekonomiministerns fagra tal om återhållsamhet är med den praktiska politik som han för. Med tanke på de förutsättningar som ekonomiministern har skapat blir det faktiskt LO:s skyldighet gentemot sina medlemmar att forsöka grusa ekonomiministerns förhoppningar. Det är, tyvärr, en i många avseenden olycklig situation vi därmed har ställt inför.

Johan A Lybeck:

De tre senaste regeringarna, den nuvarande inkluderad, och ekonomiministern har stor ara av att i de tre faser som ekonomiministern talade om återigen ha fått någorlunda balans i den svenska ekonomin. Men vad Erik Lundberg saknade och som

också jag vill anknyta till är den mer långsiktiga utvecklingen. Frågan är: Hur håller vi oss kvar i fas fyra av saneringen, och hur skall vi förhindra att vi åter glider ner i något som liknar bakslagen från åren 1975, 1976 osv? Jag skulle vilja beskriva en sådan politik med parollen "ökad flexibilitet på kort sikt och ökad precision på lång sikt".

Det första krav som måste ställas för uppnående av målet ökad flexibilitet på kort sikt gäller *utformningen av prognoser*. Vi har i längden inte råd med sådana prognosmissar som de som i olika sammanhang har gjorts i vårt land. Låt mig ge några exempel på detta.

Sedan 1975 är konjunkturinstitutet inte längre ensamt om att göra ekonomiska prognoser för vårt land. Vi har fått konkurrens mellan konjunkturinstitutet, Industriförbundet, SNS-ekonomerna och sedan 1976 även Handelshögskolans ekonomiska modell, STEP. Även Veckans Affärer har gjort enstaka prognoser.

Den första prognos som jag vill peka på gäller bruttonationalprodukten. Det är i samtliga fall har fråga om prognoser som gjorts på hösten året före utfallsåret. Den heldragna svarta linjen på *diagram 1* markerar det faktiska utfallet som vi i dag ser det.

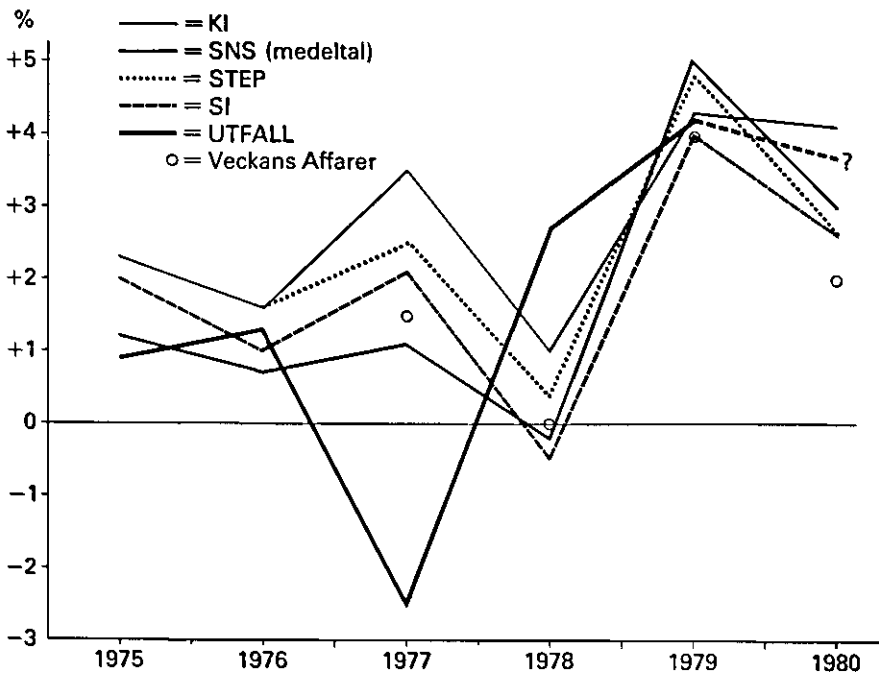
För vissa år har prognoserna inte slagit så illa. År 1977, självfallet på grund av en andrad ekonomisk politik, blev det en stor miss för samtliga prognoser. Man hade kanske kunnat förutsätta detta genom att se på spridningen i prognoserna, och den ger kanske en viss läxa, nämligen att man skall se på spridningen mellan olika modeller och olika typer av prognoser. När det gäller åren 1978 och 1979 vet vi hur utfallet har blivit. Även beträffande 1980 är det faktiskt en rätt stor samstämmighet mellan bedomningarna i de olika typerna av prognoser, vilket bådar gott för att de kan ha en viss chans att träffa rätt.

Inte heller vad beträffar den genomsnittliga förändringen av konsumentpriserna under perioden ser det så illa ut (*diagram 2*). Om man undantar vad som blev resultatet av devalveringen 1977 har prognosmakarna faktiskt lyckats någorlunda väl med att pricka in denna förändring. Även på denna punkt är prognoserna för 1980 ganska likartade.

Den tredje serien (*diagram 3*) gäller handelsbalansen, där konjunkturinstitutet, Sveriges Industriförbund och SNS i allmänhet har varit rörande eniga om utfallet. Tyvärr har inte utfallet varit lika rörande enligt med prognoserna utan har insisterat på att under resp år gå tvärsamt mot den utveckling som dar angivits.

Vad drar jag för slutsatser av detta mot bakgrund av temat ökad flexibilitet i den ekonomiska politiken på kort sikt? Jo, slutsatsen blir att vi behöver alternativa prognoser. Vi behöver prognoser som görs med olika metoder - enkätmetoder och ekonomiska modeller lika väl som de metoder som konjunkturinstitutet i dag begagnar. Det torde vara

Diagram 1. Prognoser och utfall rörande procentuella förändringar i BNP:s volym, 1975-1980.

helt uppenbart efter denna genomgång att en ekonometrisk modell inte på något sätt kan ge bättre prognoser, men den ger en möjlighet att snabbare anpassa prognoserna till en förändrad verklighet, vare sig det gäller förändringar i ekonomisk politik eller i internationella villkor, t ex annorlunda råoljehöjningsstegringar än vad som har förutsagts.

Jag tror också – vilket SNS-ekonomerna har varit inne på – att man måste samordna bättre mellan de kortsiktiga och de långsiktiga planerna. Under rådande förhållanden har femårsplanerna blivit hangande i luften och är inte särskilt väl integrerade med ettårsplanerna. Samtidigt borde de mer avancerade modellerna i långtidsplaneringsarbetet möjliggöra en rullande femårsplanering som ger bättre konsistens med de ettåriga finansplanerna.

Ett annat element i strävandena att förhindra misstag i den ekonomiska politiken måste vara att till varje pris *bringa ner tidseftersläpningarna*. De "förlorade åren", 1970-1971, berodde inte bara på djävulens grepp och dåliga prognoser utan det var faktiskt även så att arbetet i riksdagen tog alltför lång tid. Den åtgärd man hade bestämt sig för sattes därför in på ett tok för sent stadium.

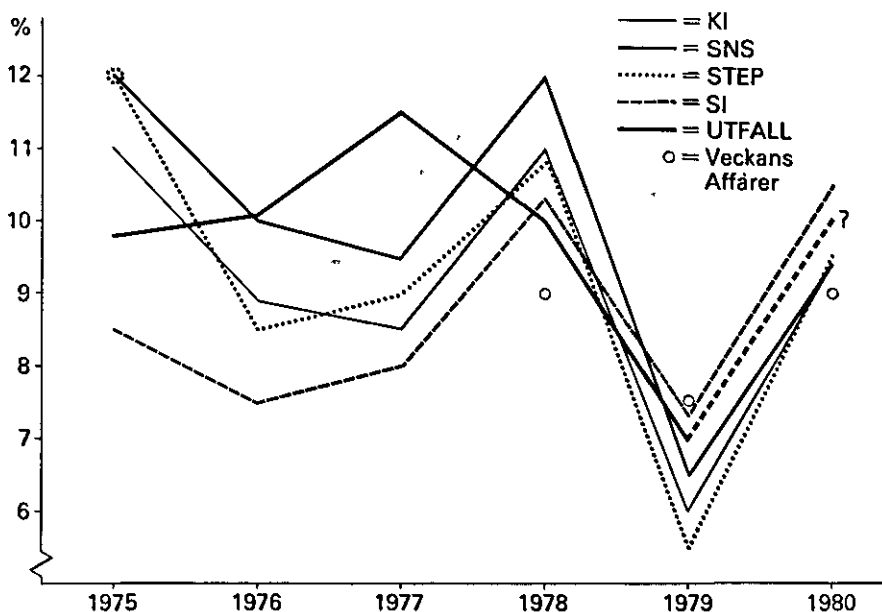
Kan man nu inte vidta den enkla åtgärden att låta regeringen utan riksdagens hörande få andra mom-

sen uppåt och neråt inom vissa begränsade intervall, förslagsvis tre procentenheter, så att vi kan undvika att en ofta halvårsång diskussion förs i riksdagen och försenar en annars mycket effektiv åtgärd?

Skulle vi vidare inte kunna tänka oss att använda den rätt betydande flexibilitet som är inbyggd i rantesystemet? Vi har tidigare låst räntorna med hänsyn till lågrantepolitiken, men nu har vi inte längre en lågrantepolitik. Kan vi då inte släppa restriktionen i detta avseende och låta i varje fall bankernas räntor bli fria?

Hur skall vi bara oss åt för att på kort sikt "låsa in" den överlikviditet både i företagen, inte minst finansföretagen, och i hushållen vilken vi brukar tala om? Ett rätt enkelt sätt vore att försöka skapa en marknad för något kortsiktigt instrument, exempelvis skattkamarväxlar, med vars hjälp man räntevägen kan dra in finansieringsbolagens likviditet. Jag skulle även vilja foreslå att man genom indexreglerade obligationer skapar vissa begränsade utrymmen för hushållens sparande och på det sättet drar in deras likviditet. Båda dessa medel syftar till att via en snabbt verkande marknad få till stånd en smidigare anpassning till förändrade villkor, alltså en sådan ökad flexibilitet på kort sikt som jag tidigare namnde.

Diagram 2. Prognoser och utfall rörande procentuella förändringar i konsumentprisindex (årsgenomsnitt) 1975-1980.

När det gäller den långsiktiga politiken vill jag anknyta till vad Erik Lundberg sade om den stora *bristen på precision*. Vi kan ju alla ställa oss bakom i varje fall många av de mål som anges i finansplanen, men det saknas en konkretisering av dem. När uppnår man ett acceptabelt bytesbalans- eller budgetbalansunderskott? Jag raknar inte med att man skall kunna precisera något visst år när det skall ske, men frågan är om det är möjligt att göra det 1985 eller 1990 och under vilka betingelser som det skall kunna genomföras. Hur uppnår vi ett sådant mål?

Det har vidare talats mycket om att den offentliga sektorn, om vi inte ser upp, omkring år 1990 kommer att ta i anspråk hela ekonomin minus transfereringar. Men vad är då egentligen en långsiktigt motiverad tillväxt av den offentliga sektorn, och när kan vi räkna med att den uppnås? Det brukar också ofta sagas att investeringskvoten har blivit för låg. Men hur stor är egentligen den nödvändiga eller önskade investeringskvoten i samhället och när kan vi räkna med att uppnå denna?

Det framhålls också ofta att industrin har blivit för liten. Men på vilket sätt mäter man då industrin - i produktion eller i sysselsättning - och vad är i så fall den nödvändiga storleken på industrin mätt på det sättet?

Jag vill slutligen ta upp soliditetsfrågan. Soliditeten i företagen har fallit, så att den nu redovisas ligga under 20 procent. Om man skall tro på de

justeringar av femårsplanerna som Industriförbundet har gjort, kommer soliditeten att år 1983 vara nere på kanske omkring 10 procent. Vi vet att den har genomgått ett fall under hela efterkrigstiden. Men hur hög är en önskvärd eller motiverad nivå på soliditeten?

Sjävallet är många sådana preciseringar omöjliga att göra, men jag skulle i varje fall vilja se något längre gående kvantifieringar än de ganska vaga preciseringar som görs i årets finansplan.

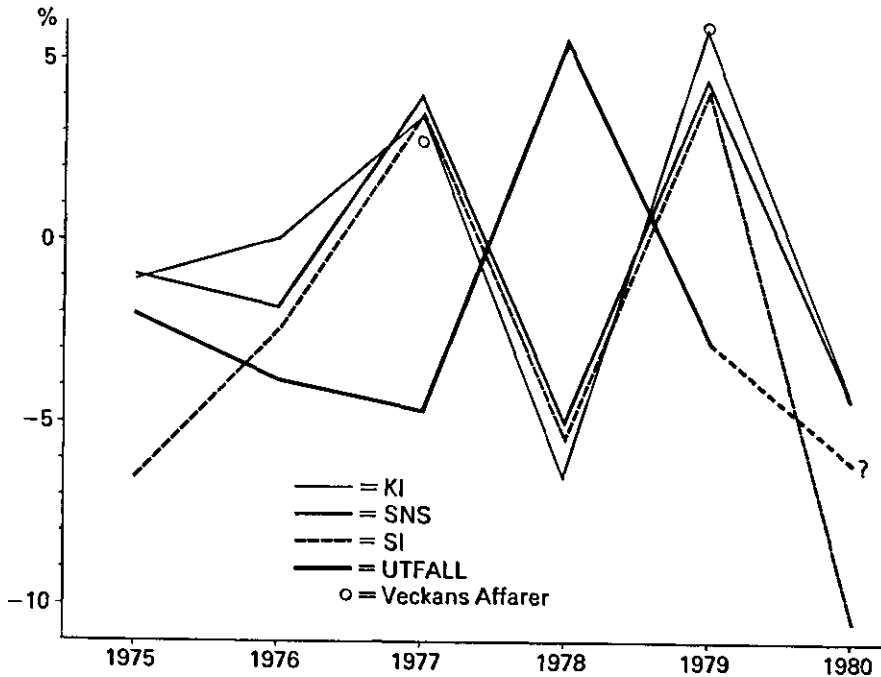
Sven-Erik Johansson:

Syftet med denna traditionsfattade tillställning är ju att ekonomer av facket skall analysera den ekonomiska utvecklingen bakåt och framåt i tiden. De skall också gärna ge recept mot inträffade ekonomiska sjukdomar och förväntade framtida. Med ekonomer av facket menar jag då inte enbart ekonomer i facket. Sådana ägnar sig ju fn för hogtryck åt förskrivning av recept mot sjukdomar som delvis är inbillade. Jag tänker darvid på den foreteelse som kallas övervinster och som även ekonomimministern talade om.

Jag avser att ta upp Per Olof Edins skatteproblematik, dock ur en annan vinkel och med andra utgångspunkter.

Om en ekonom från något fjarran land eller någon fjärran planet fick i uppgift att fundera ut hur det sämsta tankbara systemet för personlig beskattning av sparande och inkomst skulle se ut, i

Diagram 3. Prognoser och utfall rörande handelsbalansen. Miljarder kr, 1975–1980.

ett land som vill bygga ut sin exportkapacitet, öka produktiviteten, bekämpa inflationen och begränsa tillväxten av en rekordstor offentlig sektor under restriktionen att ekonomisk jämvikt skall bibehållas eller helst förbättras, skulle jag inte bli förvånad om han skulle komma fram till att vårt rådande svenska system är en ganska bra approximation till optimal problemlösning.

Jag förutsätter att ingen riksdagsman eller regeringsledamot onskat, avsett eller planerat de effekter som vårt system för sparandebeskattning fått på sparandets inriktning vid hög inflation och höga marginalskatter. I begreppet sparande räknar jag då också in negativt sparande i form av belåning. Effekterna av vårt system är teoretiskt kända sedan många år. Jag har själv bidragit till en sådan insikt genom att i bilaga till kapitalmarknadsberedningens betänkande visa exakt vad som kommer att handa med benägenheten att låna och placera i villor, premielån osv vid olika antaganden om inflationstakt och marginalskatter.

Den faktiska utvecklingen har vi inte kunnat undgå att observera. I en debatt i *Svenska Dagbladet* med Lars Wohlin och Kjell-Olof Feldt ställde jag – med den upprördhet jag kunde – frågan hur i all världens namn de kunde sova gott om natten när de kunde konstatera att omsättningen på premieobligationsmarknaden är en tvåsiffrig multipel av

omsättningen på aktiemarknaden. Jag undrade hur de kan sitta stilla och se detta utan att gora något åt det. När man sedan som ekonom sätter sig ner och funderar över detta litet mera på avstånd tankar man att det ändå är fråga om begåvade och rationella människor, som vill allas val – i varje fall inom vissa partigränser – och att det ändå måste finnas något slags logiska förklaringar till denna handlingsförklaring.

Vi vet av studier av skattesystem, gjorda över lång tid, att det praktiskt taget inte finns något land som i grunden lyckats förändra sitt skattesystem. Dagens skattesystem är arv och arvsynd. Jag tror att vi måste ta den insikten på allvar och analysera detta förhållande som vetenskapligt problem.

Jag sitter sedan fem år tillbaka i Nordiska skattevetenskapliga rådet, som enda ekonom bland duktiga skatteexperter, och jag har under denna tid lart mig att de problem som bekymrar dessa skatteexperter är hur man skall komma till rätta med övergångssvårigheterna vid förändringar. Man vet vart man vill komma men inte hur man skall komma dit, dvs läsningarna vid de gamla systemen är så starka att man inte vet hur man skall lösa övergångsproblemen.

När det gäller sparandeariktningen inom vårt område kan vi konstatera att konsten att gora sådana kalkyler som jag behandlade i min doktorsav-

handling, nämligen kalkylering av investering med hansyn till skatt och inflation, i dag är menige mans kunskap. Den kunskapen har vunnit en radikal spridning under de senaste tre till fem åren, något som återspeglats i premiekurserna. Kunskapen om dessa kalkyler har alltid funnits, men den är nu spridd på många fler håll än tidigare. Det dokumenterar en tes som havdas av ekonomer, nämligen att kannedom om informationsspridningen är viktig för forståelsen av prisbildningen. Den kunskap som man förvärvat glommer man inte, och det betyder att inflationstänkandet och insikten om lönsamheten av belåning som placerats på rätt sätt, spritts till allt flera. Allt fler har lart sig att utnyttja systemets skevheter och därmed också försvårat genomförande av förändringar i systemet. Allt fler har en trasa med i byken, och är de tillräckligt många för att genom sina roster ha inflytande sitter man fast, även om alla tycker att systemet är felaktigt.

Det galler i det har läget att försöka tänka i nya banor. Låt oss tex se på Per Olof Edins första tabell, med uppgifter om marginalskatten! Den högsta inkomstisffran i hans framställning passar ganska bra in på en professorson, och det förhållandet är en bra illustration till den utveckling som agt rum. Jag vill fråga: Är det rimligt att professorerna under sjuttioalet drabbats av en reallone-minskning under storleksordningen 30-35 procent. Man säger då: Nej, det är inte rimligt, men det går heller inte att korrigera - det är nämligen med vårt system politiskt tabu att göra en ändring för att korrigera någon för lidna forluster.

Per Olof Edins tabell visar omvnt att man, när kommunalskatten stiger med 1 procent, till följd av inflationen får hogre effekter på inkomsterna efter skatt ju hogre inkomstlage man ligger i. Vid en kommunalskattesankning galler den matematiken i omvand riktning.

Låt mig återgå till det som jag tycker är viktigast, nämligen att få en sådan inriktning av sparandet att det riskvilliga sparandet premieras. På den punkten tror jag att alla politiska partier är ense. Jag tror att alla de analyser som gors av ekonomer på detta område pekar på att den stora boven i dramat är marginalskatterna. Man kan ta in många olika variabler i beräkningarna, men alla analyser pekar i denna riktning för privatpersonernas vidkommande. Vi vet också hur diskussionen om marginalskatterna går. Man säger att vi skall sankta dem för de vanliga inkomsttagarna.

Låt oss då anta att den siste vanliga inkomsttagaren är professorn med 120 000 kr i inkomst! Inga med inkomster darutöver kan tillåtas få någon marginalskattesankning, för det är politiskt tabu. Samtidigt är det helt klart att dessa personer representerar den största sparandekapaciteten och har den hogsta lönsamheten av sin belåning. För att kunna göra något åt snedvridningseffekterna får

man gå upp i inkomstlagen över 150 000 kr, eftersom det är dar som effekterna är som värst. Det är alltså där som korrigeringsåtgärderna måste sättas in.

Det är självfallet aldeles omöjligt att i dag göra gällande att alla med inkomster över 150 000 kr skall få sänkning av marginalskatten. En sänkning till 50 procent vore som bekant det värsta som kunde drabba villapriserna och premiepriserna. Darför måste man börja tänka i nya banor. Alla säger att en marginalskatt på 87 procent, som vi fn har i Stockholm vid inkomster över 150 000 kr, är orimlig. Samtidigt kan man inte stärka den totala kopkraften för de redan välbargade - det är politiskt omöjligt. Hur skall man då sankta marginalskatterna utan att de som har dessa hoga inkomster fore skatt får det bättre ställt? Skall vi utforma en engångsskatt för de år då detta genomförs? Kan man genomföra lönesänkningar eller förbud mot loneökningar för alla som ligger över 150 000 kr, och hur löser man övergångsproblemen i samband dermed?

Jag tycker att vi ekonomer skall se denna typ av problem som en allvarlig forskningsuppgift. Marginalskatteproblematiken måste angripas. Vi kan inte genomföra ett idealsystem som tex utgiftsbeskattning, eftersom vi vet att förutsättningen har för ar att vi startar från scratch. Den som är gift med världens sämsta system kan inte gå till världens bästa system, även om alla vore eniga om det önskvärda i detta. Alla erfarenheter pekar på att vi inte klarar övergångsproblemen.

Sven Grassman:

Liksom nastan alla finansplaner under 1970-talet och de två senaste långtidsutredningarna dominerar årets finansplan i hög grad av oron för bytesbalansen och dermed sammanhängande storheter, såsom oljenotan, förloerade marknadsandelar, lönsamheten inom den konkurrensutsatta sektorn osv. Allvarlig kritik kan riktas mot tex behandlingen av oljenotan i årets finansplan och mot hela den märkliga diskussion som i andra fora fors om den nominella stegringen av oljepriset, utan att debattörerna ens nämner vad som samtidigt hant med industrivärldens exportpriser, tex ökningen av vår egen massa-, pappers- och verkstadsnota under året och framför allt vad som kommer att handa under de närmaste åren, då årets oljeprishöjningar slagit igenom på världsinflationen.

Med de siffror som redovisas på sid 13 i finansplanen som utgångspunkt kan man rakna fram att vi redan under 1979, av de berömda 8 miljarderna i oljeprishöjningar, genom övriga prishöjningar i vår utrikeshandel har fått tillbaka 5 miljarder.

I stället för att kasta mig in i en ny debatt om den aktuella olje- och bytesbalanssituationen vill jag med några få siffror sammanfatta den bytesbalansdebatt som dominerade en stor del av 1970-talet

och som spelade en så viktig roll i den beskrivning av 1970-talet som Gösta Bohman nyss givit. Vi har nu faktiskt i hög grad facit i handen, även om det som alla vet satt mycket långt inne. Jag tror att det är nyttigt att rekapitulera själva siffrorna, eftersom historieskrivningen enligt min uppfattning måste ändras på några mycket viktiga punkter.

Med de ganska halsbrytande nedräkningar av den officiella bytesbalansen som vi fått bevittna de senaste 14 månaderna, utportionerade i många doser och var och en omgiven av ett moln av tabeller och bortförklaringar, har 1978 års bytesbalans nu förvandlats från det förväntade och prognosticerade underskottet om 18 miljarder till ett överskott om 1 1/2 miljard. Det är fråga om en statistisk omräkning om ca 9 miljarder samt dessutom en genuin förbättring av bytesbalansen i samma storleksordning mellan 1977 och 1978. Denna justering avser ett enda år. Jag skall nu lamna en något överraskande uppgift, baserad på Gösta Bohmans egna siffror. Uppgiften avser hela perioden 1971–1978 och innebär att Sverige inte hade något bytesbalansunderskott alls. Även jag blev litet hapen inför denna slutsats, men den är korrekt. Raknat i procent av BNP har vi faktiskt sammanlagt haft ett visst överskott under perioden 1971–1978. Detta överskott utjämnas ungefär till ± 0 när de preliminära siffrorna för 1979 års ganska stora underskott raknas av.

Dessa revideringar av bytesbalanssiffrorna för hela 1970-talet har ännu inte gjorts officiellt. En extrapolering bakåt av de genom årets finansplan officiellt medgivna förändringarna av siffrorna för 1977 och 1978, genomförd med den metod som riksbanken tidigare tillämpat – den kan diskuteras, men en övergång till en mera realistisk beräkningsmetod skulle inte ändra bilden särskilt mycket – innebar dock att det officiella bytesbalansunderskottet för åren 1971–1978 får justeras ner från tidigare 38 miljarder kronor till ungefär 0 kr. Därmed är den upprörda striden om bytesbalansens underskott under 1970-talet avslutad. Det återstår bara några få ord att lagga till.

Bytesbalansunderskottet var enligt två långtidsutredningar Sveriges största ekonomiska problem. Jag anser emellertid inte att vi hade något allvarligt bytesbalansproblem utan menar att vi hade andra och mycket allvarligare problem, av annan typ. Dessa två långtidsutredningar var i hög grad uppbyggda kring frågan om bytesbalansen och strävan efter att vrida de forment stora underskotten till rätta, och detsamma gällde åtminstone åtta av 1970-talets finansplaner. Striden om dessa underskott är alltså slut. Vad man officiellt i nastan ett decennium såg som den svenska ekonomins huvudproblem var alltså ett skenproblem. De som försökte få regeringen att vakna inför denna insikt blev till slut rätt många – även en handfull nationalekonomer – men inte tillräckligt många för att

förran nu tvinga fram de korrekta siffrorna. Man får väl säga att det skedde för sent, även om kritiken av den usla riksbanksbokföringen och regeringens motsägelsefulla siffror och analyser kanske ibland en smula kan ha dämpat oron.

Nu står vi här med en tillväxt som under 1970-talet varit den nästan sämsta i industrivarlden. Man kan diskutera hur mycket av det för svensk ekonomi förlorade 1970-talet – för industrivarlden i övrigt gick det ganska hyggligt, eller i tillväxttermer närmare bestämt ungefär dubbelt så bra som för Sverige – som kan bero på det faktum att regeringens kompass under årtal slog allvarligt fel och på att officiell statistik, analys och allmän debatt ständigt sysslade med ett bytesbalansunderskott som inte ens var i närheten av det verkliga eller som inte existerade. Det vore onekligen ett intressant avhandlingsämne.

Jag är helt på det klara med att det finns utrymme för olika åsikter i den här frågan. Jag tror inte att författaren av en avhandling i ämnet behöver ödsla särskilt mycket tid åt försäkringarna från dem som varit direkt ansvariga för politiken om att denna inte påverkats alls av den felaktiga diagnosen på den sjuka svenska ekonomin. Observera att det är regering och riksbank som hela tiden hävdade att bytesbalansen varit det helt överskuggande problemet för svensk ekonomi.

Enligt min mening bör bytesbalansen uppfattas som en av många intressanta signaler i den ekonomiska politiken, vars fundamentala mål måste formuleras i grundläggande ekonomiska termer som inflation, tillväxt, sysselsättning och lönsamhet. Min kritik av den förda politiken beror alltså inte bara på att bytesbalansen visat sig slå fel. Valet av "kompass", av bytesbalansen som enskilt övergripande mål, var enligt min uppfattning också olämpligt i synnerhet under denna period, då vissa bytesbalansunderskott i industrivarlden helt enkelt var nödvändiga för att kanalisera oljeländernas överskott.

Först om bytesbalansunderskotten blir så stora att ett land moter svårigheter att finansiera dem blir denna speciella målvariabel en tvingande restriktion för hela den ekonomiska politiken. Betydligt allvarligare måste man då se på några av de andra utlandsvariabler som präglade och alltjämt präglar debatten. Även talet om den sänkta lönsamheten inom K-sektorn får dock nu tonas ned en smula, som en av många följer i nationalräkenskaperna av de felaktiga bytesbalanssiffrorna. Även om lönsamheten nu får räknas upp, var den ohållbar, ja otillståndigt låg åren 1976–1978 – otillståndigt i den bemärkelsen att en ekonomi av vår typ inte kan fungera under de omständigheterna. Man får komma ihåg att gastkramningen inom industrin under åren 1976–1978 i stor utsträckning gällde även övriga länder, om också kanske i särskilt hög grad Sverige på grund av att stål, varv och sådant väger

mycket tungt i vår exportkorg.

Man skall också komma ihåg att krisen inte bara berodde på ökade lonekostnader utan i hög grad också på utebliven produktivitetsökning när arbetskraften behölls trots kollapsande marknader och på vissa håll sjunkande marknadsandelar. Beträffande den beskrivning som Gösta Bohman gav av hur vi håller på att komma till rätta med dessa förhållanden och få tillbaka produktivitetsökningen och konkurrenskraften vill jag säga att det i hög grad är fråga om återgång till ökning av marknaderna och till mycket liten del galler återvinnande av marknadsandelar. Till mycket stora delar är det alltså fråga om en historisk utveckling i omvärlden. Vi har fått se en mycket kraftig återhämtning av de totala marknaderna, som i tiden sammanfaller med åtgärder som vidtagits i Sverige av den i dessa och säkerligen många andra hänseenden duktiga regeringen — åtgärder som tex devalveringen av den svenska kronan.

De sjunkande marknadsandelarna är fo en kärnfråga som nu måste nyanseras en smula. I stor utsträckning kompenseras nämligen andelsförlusterna inom varuexporten av starkt ökad tjänsteexport, både när det gäller marknader och marknadsandelar. Denna tidigare ökanda men i grunden rationella och önskade strukturomvandling, som i huvudsak ligger bakom de stora bytesbalansrevideringar som vi har talat om — från "antik" stål- och varvsprodukter till avancerad teknologi och tjänsteexport — har haft en betydande omfattning och har inneburit att Sveriges totala exportandelsföruster för varor och tjänster i såväl värde- som volymtermer varit mycket begränsade jämfört med de siffror för andelsföruster som konjunkturinstitutet och Arbetsgivareforeningen publicerat de senaste åren.

Jag skall avhålla mig från att skildra alla turer i den process som innebar att finansplanens prognos om 18 miljarder kronor i bytesbalansunderskott för 1978 förvandlades till ett överskott om 1 1/2 miljard. Halften var en prognosmiss, som det väl inte är så mycket att säga om i detta sammanhang, även om den i och för sig är anmärkningsvärd. Men att den resterande delen justerats bort statistiskt under de gångna 14 månaderna, dock flera år för sent, kan väl inte enbart ha berott på ett i sak förändrat synsätt och på okunnighet.

I november 1978 gick bytesbalansdelegationen med på att man räknat fel på 2 1/2 miljarder när det gällde tjänsteexporten. Min kritik mot den ofullständiga och långsamma revideringen avfördes den gången därför att den kvantitativt vore alltför fantastiskt för att kunna tas på allvar. Tio månader senare medgav man så att man måste rakna med ytterligare tjänsteexport på mellan 2 1/2 och 5 miljarder ovanpå den gamla uppräknningen, men angav ett intervall som gjorde många förbryllade. För ett år sedan kom en precisering över detta intervall,

dvs ovanpå de tidigare och definitiva siffrorna, på 5,2 miljarder plus ytterligare nära en miljard funnen inom varuhandeln. Tillsammans gav detta ett överskott på 0,4 miljarder i bytesbalansen. I den finansplan som vi nu fått har maratonloppet nått sitt slut, och till betalningsbalansdelegationens två veckor gamla siffror läggs nu ytterligare en sista miljard. Nu är i alla fall Sveriges officiella bytesbalans + 1 1/2 miljard för 1978 och -7,4 miljarder i stället för -16 — -17 miljarder för 1979.

Gösta Bohman skall hållas rakning för att han på upploppet en smula har bromsat riksbankens ambitiösa ytterligare försök till förhållning. Jag tycker att de siffror jag nu angivit är ganska viktiga för beskrivningen av den bedrift som tillfrisknandet av hela den svenska ekonomin innebär och som Gösta Bohman redogjort för. Den är delvis ett faktum, och bytesbalansen förbättrades också med nästan 20 miljarder på ett år. Men observera att nästan halften av detta, närmare 10 miljarder, var en statistisk förbättring. Det var utan tvivel en statistisk bedrift, som jag har den största respekt för, men dessutom återstod alltså 10 miljarder i faktisk förbättring.

Detta är inga skamsamma och bagatellartade teknisk-statistiska påpekanden, utan det jag talar om gäller en förändring i synen på den svenska ekonomin och i stämmingsläge från början av 1978 och till det årets slut. Halften av hela det förskräckande underskott som redovisades klarade man alltså statistiskt. De återstående 10 miljarderna klarades inte genom devalvering av den svenska valutan och inte genom andra åtgärder i Sverige, åtminstone inte annat än till någon liten del, utan huvuddelen låg på marknadsvinster. De totala marknaderna expanderade mycket kraftigt under åren efter 1977, och av de 10 miljarder som utgjorde en genuin förbättring var alltså huvuddelen en utländsk bedrift och någon eller några miljarder att hänföra till specifika förändringar i kostnadsrelationer, andelsvinster och liknande. Detta kan ni själva lätt kontrollera tex på sid 58 i finansplanen. Där redovisas att marknadstillväxten totalt under de tre åren sedan 1977 i hela industrivärlden för våra exportvaror varit mycket stor, i själva verket 47 procent. Andelsvinsterna beräknades bara till ca 5 procent. Det ger en antydning om storleksordningen av dessa två faktorer.

Låt mig sluta med två tankeställare till de politiker och ekonomer som har tillåtit att årtal av debatter och analys snedvridits och att den ekonomiska politiken troligen har hamnat ganska snett. Detta har givit skador på ekonomin, vilkas omfattning vi inte kanner till. För det första vill jag säga att det inte ligger någon som helst efterklokhet i det konstaterade förhållandet. En korrekt bytesbalansbild publicerades varje år i efterhand av statistiska centralbyrån. Dessutom hade litet eftertanke bort avsloja den logiska inkonsekvensen mellan den of-

ficiella bytesbalansen och de övriga ekonomiska variablerna, såsom BNP-tillväxt och inhemsk penningmångsutveckling.

Det är för det andra så dags nu efteråt att säga att bytesbalansunderskotten inte har påverkat politiken. Det borde i så fall ha stått på titelsidan till varenda finansplan och i synnerhet till långtidsutredningarnas betänkanden att kalkylerna, tabellerna och argumenten inte avsågs påverka den ekonomiska politiken. Det vore vardefullt om ekonomiministern i dag ville tala om för allmänheten om samma exklusiva förbehåll även skall anses gälla för årets finansplan.

Curt Nicolin:

Jag vill börja med att säga, med anledning av det sista inlägget att det förefaller en lekman litet märkligt att vi i Sverige på senare år har lånat upp 60 miljarder utomlands men inte haft några betalningsunderskott.

Vad gäller årets budgetproposition är det lätt att hålla med om mycket av det som ekonomiministern framhållit i sitt anförande. Där fanns mycket av analys av sådant som i praktiken upplevs som problem. Men vid lasningen av finansplanen, där denna analys återfinns, saknar man i mycket hög grad åtgärder som skulle väsentligt kunna förändra denna bild. Jag framför här ingen kritik mot ambitionen – den är avgjord för handen – men ekonomiministern framhåller också själv i hur väsentlig grad finansplanen bygger på optimistiska förutsättningar. Såvitt jag förstår måste det betyda att den trendförändring som ekonomiministern förväntar sig med anledning av den tilltänkta budgeten inte kommer att se likadan ut i efterkalkylen som den gör i forkalkylen. Det finns ingen beredskapsplan – åtminstone är inte någon sådan bekantgjord – för hur man skall hantera de ytterligare anspråk av olika slag som kommer att ställas för den handlingen att man skulle vilja förverkliga den ursprungliga ambitionen, om man nu handelsevis skulle vara nöjd med den.

Om jag inte missförstått ekonomiministern ansåg han att med de förutsättningar som nu är uppställda skulle trenden i tillväxten av den offentliga sektorns andel av den totala ekonomin vara bruten, med andra ord att den andelen inte skulle vaxa. För mitt enkla bondförstånd synes det konstigt att man kan öka antalet anställda i den offentliga sektorn med 40 000 – 50 000 om året samtidigt som antalet anställda i näringslivet är i stort sett oförändrat, utan att det innebär att andelen för den offentliga sektorn växer. Nu är detta naturligtvis ett otillfredsställande sätt att mata dessa förhållanden. Om man i stället mater antalet arbetstimmar finner man dock att också det sjunker i näringslivet men ökar inom den offentliga sektorn, och det leder inte fram till någon namnvärt annorlunda slutsats. Detta resonemang gäller naturligtvis enbart den del av de

offentliga utgifterna som har att göra med offentlig konsumtion och offentlig investering, inte transfereringarna. Självfallet kan man få till stånd en tillfällig lättnad genom att inskränka på transfereringarna till näringslivet, men det kan bara göras en gång.

Ekonomiministern talar, liksom många andra, i dag om de svåra strukturproblemen i vårt näringsliv. Ja, visst är de svåra, men vi talar väldigt litet om de mycket stora och svåra strukturproblem som finns i svensk ekonomi. Jag tycker att man i finansplanen gör mycket små ansatser till att bena ut de problemen. Enligt min mening har vi en sociallagstiftning som i omfattande stycken ger mindre humanvården till högre kostnad än som skulle vara nödvändigt. Vi skulle alltså till lagre kostnader än nu kunna producera den service som vi vill bereda olika socialgrupper. Det skulle vara utomordentligt intressant att få i gång en utveckling för att ta hand om den potentiella möjlighet till förbättring som ligger där.

Ekonomiministern säger att vi för att få ca 10 miljarders exportökning behöver öka antalet anställda i industrin med ca 90 000. Då förutsätter ekonomiministern att vi kan få en exportvolym på 10 miljarder ytterligare till oförändrade priser. Jag vet inte riktigt hur det skulle gå till. I traditionell bemärkelse är vägen till kortsiktiga marknadsandelvinster den att man sänker priset. Med den elasticitet som enligt gängse uppfattning existerar måste man för att få 10 miljarder mera exportera 20 miljarder mera i volym, och då måste man öka industrisysselsättningen med 180 000 personer. Bytesbalansunderskottet kommer realistiskt uppskattat, efter Grassmans revideringar, för 1980/81 kanske att ligga i närheten av 15 miljarder – eller med tanke på de framtidsutsikter som vi nu ser måhända tom på en ännu högre summa – och då börjar det bli svårt att tänka sig att vår exportindustri på kort sikt skall kunna bygga ut på detta sätt.

Det verkar inte som om detta skulle vara lösningen, utan det förefaller snarare som om man måste attackera detta problem från minst två håll. Jag vill då, som också ekonomiministern mycket omsorgsfullt gjorde, peka på nödvändigheten av att minska vår oljeimport. Om jag är riktigt underrättad används ungefär halften av vår oljekonsumtion till uppvärmningsändamål. För att inte nu så här före den 23 mars tala om otäcka kraftslag skall jag hålla mig till vattenkraften.

Om vi skulle bygga ut vattenkraften i vårt land och använda den i värmepumpar bedomer jag, baserat på en snabb huvudräkning, att vi därmed skulle kunna ersätta all den olja som används för uppvärmning. Det är inte gjort över en natt utan kräver enorma investeringar, och jag tror inte heller att hela det behov av uppvärmning som nu tillgodoses med olja i stället kan tillgodoses på detta sätt. Jag har med dessa ord bara velat indikera

att det kan finnas en industriell verksamhet inom landet som kan bidra till att minska vårt oljeberoende och på det viset få ändarna att lättare motas.

Sammanfattningsvis vill jag säga att vi intensivt hoppas att regeringen under tiden fram till nästa budgetårs början skall komma med uppslag, idéer och propositioner utöver det som vi kan läsa om i finansplanen.

Karl-Olof Faxén:

For att bespara ekonomiministern att bemöta P. O. Edin beträffande frågan om skatteskalen skall jag tala om hur det egentligen förhåller sig på den punkten. Jag tycker nämligen att P. O. Edins framställning var litet val grov. Bilden blir en annan om man ser tillbaka på 1970-talet och studerar den fördelningsprofil som parterna inom den privata arbetsmarknaden, alltså inom SAF-området, i praktiken har lagt ut i olika inkomstskikt under den perioden. Inkomsttagare i de olika inkomstlagen som P. O. Edin tog upp har ju inte alls fått procentuellt lika stora inkomstökningar före skatt. Denna differentiering var inbyggd redan i det femårsavtal för tjänstemännen som underskrevs 1969. Det skulle vara ytterst egendomligt om den organisation som P. O. Edin representerar, för framtiden skulle gå med på att ändra på det systemet i den riktning som P. O. Edins kalkyler antyder.

Låt mig bara för att exemplifiera mitt resonemang ange innebörden av det utgångsläge som vi i dag befinner oss i. Effekterna av "ventilförhandlingen", med anledning av de löneutvecklings- och fortjänstutvecklingsgarantier som har överenskommit, och av den beräknade löneglidningen skulle med hänsyn till trepartiregeringens skattepaket motsvara en inkomstökning efter skatt för en genomsnittlig LO-medlem på nominellt 8 1/2 procent. Sedan hänsyn tagits till prisökningar blir det reallt inte så mycket kvar. I 50 000-kronorsläget, alltså för en litet lagre avlönad person, blir den nominella ökningen 8,3 procent och i 90 000-kronorsläget — för att ta ett tjänstemannaexempel — 8,5 procent. I 120 000-kronorsläget, som P. O. Edin särskilt redovisade, blir ökningen 8,4 procent.

Regeringens skatteförslag är alltså alldeles utomordentligt väl anpassat till den fördelningsprofil som föreligger i dagens utgångsläge inför förhandlingarna. Det är också mycket väl anpassat till den historiska utveckling som svarar emot inkomstsvängningen genom olika skikt inom LO och PTK. Man får ungefär 8 1/2 procent i samtliga skikt med de uppgörelser som redan är träffade och med beräknad löneglidning.

Det är naturligtvis, som P. O. Edin framhåller, mycket angeläget att inflationen begränsas och att det på löneområdet träffas en uppgörelse som verkligen tillgodoser det målet. Självfallet blir det reala utfallet för löntagarna liksom för företagen bättre ju

lägre inflationstakten är. Det skulle vara intressant att se vilka ökningsalternativ man får utgå från i P. O. Edins sista exempel, där den högsta löneutvecklingen redovisades, och vad det reala utfallet då skulle bli, om man enligt den P. O. Edinska modellen skall eftersträva en jämn utveckling av inkomsten efter skatt i de olika inkomstskikten.

Ingvar Ekemark:

Jag skall be att få uppehålla mig litet grand vid en gammal käpphäst, som Sven-Erik Johansson något var inne på, nämligen hur man i en ekonomi skall se på sifferuppgifter från en real utgångspunkt. Från den synpunkten tycker jag att finansplanen i stor utsträckning är alldeles utmärkt, eftersom det är de reala förändringarna som där redovisas. Man hade dock kunnat gå ett steg längre, och det är även tveksamt om vissa lösningar som antyds, bl.a. en ytterligare reglering av kapitalmarknaden, är det rätta. I finansplanen redovisas ett stort antal problem, kanske framför allt det stora budgetunderskottet, men även förekomsten av en grå lånemarknad. Mycket av detta tror jag skulle kunna rättas till en del, om man gick ett steg längre och såg på de här problemen från real synpunkt, så att man verkligen fick fram de verkliga förändringarna.

Det talas i finansplanen bl.a. om långsiktiga obligationslån, på vilka man skall garantera en positiv avkastning. Men är det före eller efter skatt?

Vidare tycker jag att Sven-Erik Johansson inte riktigt fick fram galenskapen i det nuvarande systemet. I den diskussion som har forts om de reala förändringarna av löneinkomsterna, på -0,5 procent, 1,0 procent resp 0,6 procent, är det ju av intresse att tillfoga att den som har ett lån på 400 000 kr vid en inflation på 10 procent gör sig en skattefri vinst på 10 procent av dessa 400 000 kr. För den som har ett löneläge på 60 000 kr är det inte så dåligt att med inflationens hjälp få en intaktsökning på 40 000 kr, även om den kanske är låst i en fastighet eller på annat sätt. Strängt taget borde han få betala för denna sparinsats. Det gör han i viss mån genom att han erlägger ränta på 10 procent, dvs 40 000 kr, samtidigt som han åstadkommer ett eget sparande på 40 000 kr. Men samtidigt trader samhället in genom att via räntesubventioner och räntebidrag hjälpa till med betalningen. När det gäller en person med tex 75 procent marginalskatt hjälper samhället till med tre fjärdedelar av de 40 000 kronorna, så att denne i själva verket betalar bara 10 000 kr, samtidigt som han tillgodoser sig en skattefri vinst på brutto 40 000 kr. Det är ju inte egendomligt att kapitalmarknaden inte kan fungera utan en mängd regleringar i ett sådant system.

Om man i stället inför en real beskattning, där alltså den verkliga intakten beskattas, blir vinsten 40 000 kr och omskostnaden 40 000 kr. Det betyder att utfallet i princip blir + - 0 kr.

Låntagarens kostnad är med det nuvarande systemet 10 000 kr. Vid övergång till en real beskattning och reala lån med 3 procent real ranta samt en amortering på exempelvis 2 procent får han en kostnad, före skatteavdrag, på 5 procent och efter skatteavdrag på 2,6 procent, om han har en marginalskatt på 70 procent. Kostnad efter skatt blir då 10 400 kr, dvs ett belopp i samma storleksordning som den kostnad han har under året men med den skillnaden att han inte magasinerar en dold vinst på 40 000 kr som inte bokförs. Samtidigt betalar han av på sitt lån. Det är angeläget att man försöker komma till rätta med dessa problem, och jag tror inte att de behöver vara oöverkomliga.

Gösta Bohman:

Jag skall försöka ta upp en del av de synpunkter som har forts fram, för att klargöra problemen eller – för att uttrycka det försiktigt – klargöra hur jag ser på dem.

Självfallet blev jag mycket glad över att få ett så fint betyg av Erik Lundberg. Det är inte alltid som Erik Lundberg är så pass positiv – i varje fall brukar han inte vara lika positiv i planeringsdelegationen, där vi mots ibland för att diskutera ekonomisk politik. När han i tidigare sammanhang uttalat sig positivt, diskuterat och analyserat har han i regel slutat med att lagga fram recept för vad vi skall göra och ange vilka medel man skall använda för att nå de resultat som vi alla eftersträvar. Den här gången kunde jag knappast hitta några konkreta anvisningar, några bestämda vägar som vi skulle kunna vandra för att nå det som är önskvärt. Om så är fallet kan det ju sagas ligga i linje med den marknadsekonomiska syn som Erik Lundberg har och som innebar att statsmakerna skapar de allmänna förutsättningarna för att näringslivet och organisationerna på arbetsmarknaden skall kunna nå fram till de resultat som är de bästa för hela landet och att ekonomin då skall kunna fungera på ett sådant sätt att det också är möjligt att åstadkomma detta resultat. Den politiska inblandningen har väl egentligen oftare fordrat dessa förutsättningar än lost upp knutar och skapat dessa gynnsamma villkor. Jag vet inte om jag vågar tolka Erik Lundbergs anförande så långtgående, men jag tar den risken.

Till det konkreta som Erik Lundberg sade hörde att exempelvis treåriga lonesättningar på ett eller annat sätt skulle kunna anknytas till indexutvecklingen. Detta ligger i linje med det avtal som träffades år 1978 och som fick utomordentligt gynnsamma konsekvenser för hela den svenska ekonomin. Jag vågar påstå att om inte oljeprishöjningarna hade stort bilden, är det troligt att det avtalets premisser hade hållit. Under sådana förhållanden hade vi fått ett tvåårsavtal med en mot bakgrund av de resurser vi har unikt väl balanserad loneutveckling.

Jag deltar inte i löneförhandlingarna, men om jag har något att säga till om skulle jag vilja tala för att man från statsmakernas sida kan underlätta att i framtiden liknande avtal träffas som detta, vilka anknyts till vissa index – dock inte så att lonerna automatiskt regleras med hansyn till index; det vore det farligaste vi kunde göra. I stället skall avtalet löpa under förutsättning av en viss prisuppgång. Om sedan denna prisuppgång inträffar eller om den överträffas, blir det fråga om att ta upp nya förhandlingar och sluta ett helt nytt avtal. Jag tycker att den tanken är värdefull, och den lösningen lägger också en press på statsmakerna att ta itu med inflationen, kanske tom hårdare än man annars skulle göra.

Något som är mycket väsentligt – och det tangerades också av Erik Lundberg – är att forståelsen hos folk i gemen för vad vår ekonomi kräver och för de åtgärder som fordras inom den ekonomiska politiken såvitt jag forstår är mindre nu än vad den var tidigare, i varje fall hos dem som framstår som ledare för olika grupper i samhället. Detta kan naturligtvis sammanhanga med det partipolitiska jämviktslaget i riksdagen. De ådlare motiven kommer kanske inte lika lätt fram i en sådan situation som då det är mycket klara majoritetsförhållanden, men faktum är att denna forståelse är betydligt mindre nu än den var på den tid då både Wigforss och Strang förklarade – jag skall inte citera dem ordagrant – att vad som är bra för Sveriges industri är bra för Sveriges lantagare och för Sveriges folk generellt. På den punkten har det tyvärr skett en viss försämring.

Erik Lundberg var också inne på toleransen då det gäller vinsterna. Man skall ha klart för sig att en debatt om övervinsterna som förs alltför långt och försök att genomföra sådana tankar som det givits uttryck för i de förberedande debatterna självfallet kommer att motverka optimismen inom näringslivet liksom också investeringsbenägenheten över huvud taget. Även om det, i varje fall teoretiskt eller "optiskt", skulle kunna åtminstone på den ena sidan underlätta avtalsförhandlingar, får det motsatt effekt på den andra sidan. Vad man än må säga om ett fullföljande av tankar innebarande att det bildas fonder och att lantagarna i företagen skall få bestämma om och när dessa fonder skall användas – inte är det ägnat att starka effektiviteten i näringslivet och att fora över resurser till de företag som verkligen är livskraftiga. Risken är då att man i stället permanentar en industriell struktur som vi har idag, och det är säkerligen också P. O. Edin klart medveten om.

Men däremot skulle jag vilja säga att jag skulle se något positivare på resonemang om en vinstreglering i efterhand, som Erik Lundberg förde fram. Innebörden skulle var den att man, om det efter det att ett avtal har träffats, visar sig att detta avtal leder till exceptionellt höga vinster, teoretiskt –

jag är personligen beredd att övervaga en sådan tanke — utlöser något slags i avtalet inbyggd efterhandsregulator, varigenom lontanterna i de företag som det har gått så bra för, på ett eller annat sätt får en viss andel i sådana företag. Jag rör mig här på ett kansligt område, och jag uttrycker mig därför av naturliga skäl mycket försiktigt.

Erik Lundberg pekade också på att det är angeläget att vi använder de resurser vi har i Sverige och gjorde gällande att konjunkturbarometern tyder på att det, även om våra produktionsresurser utnyttjas i stor utsträckning, på många håll finns en outnyttjad kapacitet. Jag menar att utformningen av vårt skattesystem är ett av skalen till att effektiviteten inte är vad den borde vara. Vi har också mycket betydelsefulla flaskhalsar på arbetskraftsområdet. Det finns så många företag som verkligen ropar efter arbetskraft. Jag tror att man i gemen inte riktigt har klart för sig hur många företag som under hostens och vårens lopp har haft behov av ny arbetskraft. De små företagen ropar inte lika högt som de stora, och därför kommer detta behov kanske inte till uttryck riktigt på det sätt som borde ske. I arbetsmarknadslagstiftningen finns många problem som förhindrar den flexibilitet och den strukturutveckling som behövs för att vi fullt ut skall kunna utnyttja våra produktiva resurser. Jag tror att vanligt folk begriper detta, men folkets ledare talar inte lika gärna om sådana fenomen — de är så oerhört känsliga.

Per Olof Edin började faktiskt med att lamna en felaktig uppgift. Han gjorde nämligen gällande, drastiskt uttryckt, att de fattiga under de senaste åren har drabbats värre än de rika. Jag vill inte påstå att finansplanen är en bibel, men det är väl alldeles obestridligt, som det där framhålls, att pensionärernas reala standard har ökat 1976—1979 och att lontanternas realinkomster på timbasis har varit ungefär oförändrade. Samtidigt har, och det glömmar man ofta bort när man för sådana här resonemang, en standardökning uttagits i form av forkortning av arbetstiden. Statistiken visar också att företagens driftöverskott och även kapitalinkomsterna, som ju brukar räknas till den rika sektorn, reellt sett har sjunkit väsentligt under denna period. Det är alltså inte riktigt att gora gällande att de fattiga blivit fattigare och de rika rikare under denna treårsperiod — åtminstone inte om man inte till de rikare hänför småhusägare och villaägare, som teoretiskt har fått en förbättrad situation genom att fastighetsvärdena stigit. Men det var såvitt jag forstår inte dem som P. O. Edin syftade på. Det finns, om jag inte är alldeles fel underrättad, också låginkomsttagare bland dem som här villor i vårt land.

Karl-Olof Faxén kritiserade med rätta de besynnerliga skatttabeller som P. O. Edin talade om. Man har räknat in resultatet av inkomstskattens indexreglering, vilken ju syftar till att förhindra att inflationen automatiskt skall höja skatterna. Det är

alltså inte fråga om en skattesänkning utan om ett förhållande om en skatteköjning, och det sker genom att man året efter det år då inflationen har höjt skatterna ger kompensation för detta via skatteskalen. Rensa tabellerna från indexregleringens effekt, Per Olof Edin, så blir resultatet ett helt annat!

Vidare forutsatte P. O. Edins resonemang, som också påpekades av Karl-Olof Faxén, att 45 000-kronorsinkomsttagaren och 120 000-kronorsinkomsttagaren procentuellt skulle få samma löneökning. Jag har inget minne av att LO brukat föra sina lönerelationer med krav på att samma procentuella påslag skall gälla för en löntagare som har tjänat 120 000 kr som för en som tjänar 45 000 kr. Jag har i varje fall inget minne av det, men om P. O. Edin vill visa för mig att så är fallet, skall jag gärna notera det för fortsatt diskussion i det sammanhanget.

Det krav på en återhållsam lönerelation vilket vi för fram från regeringshåll understryker vi för den svenska ekonomin och inte minst för lontanternas skull. Det är framför allt de normala inkomsttagarna som förlorar, om man driver upp lönekostnaderna för högt. Det är i första hand de som drabbas om vår konkurrenskraft urholkas, om inflationen påskyndas och om sysselsättningsproblemet uppkommer i det svenska näringslivet. Jag vet att också P. O. Edin har detta fullt klart för sig. Den reala disponibla inkomsten kommer under året, om inte alla våra förutsägelser slår fel, att öka med 1/2 procent, och jag tror att man kan utgå från att så blir fallet.

P. O. Edin sade vidare att det är LO:s skyldighet att försöka grusa ekonomiministerns förhoppningar. Jag vill understryka att det är min bestämda övertygelse att ni handlar emot lontanternas intressen, om ni låter detta vara ledstjärnan för ert agerande när man om ett tag träffas för att förhandla om löneavtalet.

Johan Lybeck var så vetenskaplig i sin framställning att jag ibland hade svårt att följa med. Det var dock glädjande att han påvisade att den bristande överensstämelsen mellan å ena sidan prognoserna för BNP, konsumentprisindex och handelsbalansen, å andra sidan den faktiska utvecklingen, i allra högsta grad berodde på den omläggning av politiken som vi gjorde. Mot bakgrund av devalveringarna och den nya inriktningen av politiken skulle det ha varit utomordentligt besynnerligt om inte en sådan överensstämmelse hade inträffat. Jag vill i det sammanhanget framhålla att vi, om vi gör mycket noggranna prognoser och sedan havdar att utvecklingen helt kommer att överensstamma med dessa samt att vi utgår från detta, och till yttermera visso så snabb som möjligt försöker justera dessa prognoser när avvikelser inträffar, riskerar att skapa en känsla av att det finns exakta siffror på detta område. Men den som sitter och följer alla de nya siffror som utifrån världen strom-

mar in till Sverige varje dag, vecka och månad kan konstatera hur väldigt snabbt även de mest noggrant utarbetade prognoserna kan förändras och justeras. Man kan inte kasta med politiken alltför mycket utan måste ha vissa prognoser att gå efter. När utvecklingen går åt ett annat håll tvingas man lagga om politiken, och man måste ha en klar beredskap för att då tillgripa de lämpliga åtgärderna. Men att ge intryck av att sådana prognoser är 100-procentigt säkra är detsamma som att forsöka föra folk bakom ljuset. Det är alltför många osäkra beståndsdelar inlagda i dessa i och för sig fina prognoser för att dessa skall kunna betraktas som säkra.

Johan Lybeck angav ett antal olika områden där man skulle kunna öka flexibiliteten och menade att riksdagen borde formås att godkänna en fullmakt för regeringen att höja eller sänka mervärdesskatten med 3 procent. Jag tror att bli Gunnar Strang kan vitsorda att detta hör till det svåraste som finns. Gunnar Strang gjorde en gång ett försök att få en fullmakt att göra vissa sådana ändringar, men då rostade hans eget parti emot honom. Det var på den tiden när socialdemokraterna hade en klar majoritet i Sveriges riksdag. Riksdagsmännens integritet är faktiskt, även om den ibland inte är vad den borde vara, i detta hänseende stark. "Svenska folkets urgamla rätt att sig självt beskatta" är en devis som skulle kunna hangas upp på många köksväggar i vårt land — den äger alljämt aktualitet.

Jag tycker dock att det ligger mycket i det resonemang som Johan Lybeck förde om ökad flexibilitet i andra hänseenden. Den som är marknadshushållningsinriktad hälsar naturligtvis ökad rörlighet med den största tillfredsställelse. Men vi skall ha klart för oss att det här krävs att man ändrar marginalskatterna. Trepartiregeringen går nu fram steg för steg för att nå en rimligare marginalskattennivå, men vi har ännu inte kommit så långt att vi kan skapa den rörlighet som Johan Lybeck eftersträvar.

Jag vill påminna om att det nu återigen tillsatts en långtidsutredning och att man kommer att göra en ny och mycket noggrannare långtidsbedömning, förhoppningsvis till den reviderade finansplan som kommer i vår. Där kommer man — också förhoppningsvis — att redovisa mer ingående beräkningar än man har gjort tidigare, bli preciseringar beträffande investeringsnivån och tillväxttakten på lång sikt hos den offentliga sektorn liksom en del andra siffror som ligger i linje med de önskemål som Johan Lybeck förde fram.

Sven-Erik Johansson kritiserade marginalskattorna, och jag kan naturligtvis hålla med honom om att vårt skattesystem har lett till att vi fått en alltför låg tillväxt, till en låg produktivitet och, kort sagt, till alltför mycket skattefiffel. Detta är vi alla på det klara med. Det resonemang som P. O. Edin förde om skattetabellerna leder sannerligen inte till att dessa olägenheter undanrojs. De skulle i allra hogs-

ta grad kvarstå om de tankegångar som låg bakom detta genomfördes i praktiken.

Beträffande aktiemarknaden skall jag tillåta mig att lamna några siffror som jag har fått helt nyligen och som jag tycker är mycket intressanta. De är väl kända för åtskilliga av föreningens medlemmar men inte för alla.

Den kapitalstock som hushållen har i Sverige uppgår till 912 miljarder kronor. Ganska små förändringar i hushållens spar- och placeringsvanor skulle troligen kunna ge mycket kraftiga utslag i utbudet på aktiemarknaden. Det är faktiskt bara 30 miljarder kronor av dessa 912 miljarder som utgörs av aktieplaceringar. Det innebar att 3,3 procent av hushållens bruttotillgångar i dag är placerade i aktier. Aktieägarnas andel av nettoformogenheten är 4,3 procent.

Bakom åtgärder som leder till att hushållens tillgångar omfördelas på olika sätt kan ligga överväganden om avkastningskrav, om graden av riskvillighet, likviditetspreferenser, förväntade värdestegringar och allt möjligt sådant. Om bara en enda futtig procent — och det låter mycket litet — av hushållens bruttoformögenhet skulle omfördelas från andra sektorer till aktieinnehav, skulle det innebära att det riskvilliga kapitalet i Sverige ökade med inte mindre än 9 miljarder kronor. En omfördelning av 5 procent av hushållens kapitalstock skulle innebära att 45 miljarder kunde foras över till riskvilligt kapital.

Hushållssparandet uppgick på årsbasis 1978 — färskare siffror har jag inte — till 24 miljarder kronor. Om 5 procent av det årliga hushållssparandet skulle placeras i aktier skulle tillskottet det året följaktligen ha blivit drygt 1 miljard kronor. Vi vet också av vissa undersökningar att drygt en miljon personer som inte är aktieägare faktiskt är intresserade av att bli det. Här har vi alltså ett obearbetat fält, som det skulle vara mycket önskvärdt för oss i regeringen att få sätta in hårdare stötar på än vad vi faktiskt har gjort. Jag erkänner att vi skulle kunna göra mera på detta område för att öka tillgången på riskvilligt kapital. Vi behöver då inte gå omvägen över mer eller mindre konstfika fonder.

Jag kan förstå att Sven Grassman stod och njöt i talarstolen. Man såg glorian hänga över huvudet på honom, och jag begriper att han hade ett behov av att utropa: Vad var det jag sade! Men han gick absolut för långt i sina slutsatser när han gjorde gällande att de revideringar som vi nu har gjort enbart var en statistisk bedrift, inte något mera. Även statistiska bedrifter är ibland till sitt innehåll reella. Om jag i en ficka till en kavaj hittar en bortglömd hundralapp, är det naturligtvis ett statistiskt problem, men för mig är det i allra högsta grad också en reell händelse att jag får ytterligare 100 kr att använda. På samma sätt är det väl i det här sammanhanget.

Jag tror vidare att Sven Grassman skall vara

forsiktig med att dra alltför långt gående slutsatser av tjänstesektorns ökning under hela 1970-talet. Jag måste här rora mig med stor försiktighet, men jag vill säga att mycket talar för att tjänstesektorn under de senaste åren har ökat mycket snabbare än tidigare. Det har nämligen i viss utsträckning skett en omlagning av den svenska exporten. Flexibiliteten, uppfinningsrikedomen och initiativkraften hos en del företag som tidigare arbetade här hemma har gjort att dessa kunnat söka sig utanför landets gränser och bygga hotell i Warszawa, hamnar i Kuwait osv runt om i världen. Även försäkringsbolagen och bankerna har gått ut på liknande sätt. Det här har skett i en mycket snabbt ökande utsträckning. Även om vi i år når upp till en tjänsteexport på 8-9 miljarder är det långt ifrån säkert att, räknat i fast penningvärde, en motsvarande trend skulle ha gjort sig gällande om vi gjorde en liknande analys av något av åren 1970-1973 eller något senare.

Vi skall också ha klart för oss att det oberoende av den statistiska bedriften finns realiteter som nödvändiggjort den politik vi bedrev från 1976 och framöver. Trots att det fanns ett fel i statistiken kunde vi ändå konstatera i vilken riktning utvecklingen gick och att överskotten minskade. Det förelåg en klar trend. Vi kunde hösten 1976 se att produktionen hade gått ned sedan 1974 liksom att vi förlorade marknadsandelar. Vi vet också att företagen då befann sig i en överhängande kris. Inte berodde det bara på statistiska fel att en lång rad av våra ledande företag höll på att gå över styr och att vi plötsligt höll på att få en ökning av den öppna arbetslösheten, så att denna gick upp till bortåt 100 000 människor. Vi motverkade denna utveckling med stora arbetsmarknadspolitiska och industripolitiska insatser, som vi i så hög grad kritiserades för. Vi vet att produktiviteten låg på nollnivå under de åren. Vi var vidare tvungna att låna utomlands. Om vi inte hade haft ett så osäkert läge skulle denna upplåning utomlands ha tagit sig uttryck i en mycket snabbt växande valuta-reserv. Vi var i stället tvungna att låna utomlands, eftersom det visade sig att valuta-reserven höll på att minska.

Daremot ger jag Sven Grassman rätt i att det är möjligt att vi har vunnit nya marknader och att det

inte så mycket varit fråga om ett återvinnande av marknadsandelar i Europa. Vi har i stället vunnit nya marknader på olika sätt och på olika håll.

Men om vi hade följt Sven Grassmans rekommendation beträffande den ekonomiska politiken hade det i dag verkligen varit illa ställt i vårt land. Även om vi har kompenserat de höjda oljepriserna i år genom att ta ut högre priser på våra verkstadsprodukter, har likväl vår reella situation försämrats genom oljeprishöjningarna på 10 miljarder kronor. Om inte dessa hade inträffat, skulle vårt läge ha varit oandligt mycket bättre.

Vi vet inte hur länge vi kan fortsätta med att återvinna marknadsandelar eller, som Sven Grassman säger, vinna nya marknader. Huruvida vi kan fortsätta på detta sätt är beroende av konkurrenskraften, produktiviteten och kostnadsläget i det svenska näringslivet.

Sven Grassman slutade med att be mig studera sid 58 i finansplanen, men min finansplan omfattar bara 51 sidor. Detta med siffror kan ibland ha sina svårigheter även för nationalekonomer av klass.

Till Curt Nicolin vill jag avslutningsvis säga att vi inte vet vad som kommer att hända i riksdagen med vår budget, dvs om det går att klara den genom riksdagen med en enda rosts majoritet, som läget nu är, och mot den socialdemokratiska oppositionen. Men om vi klarar det, kommer också trenden för den offentliga sektorns ökning att brytas. Räknar vi bort arbetsmarknadspolitiska och industripolitiska satsningar och även ranteutgifterna, skulle resultatet bli en halvering av utgiftstrenden, från 6 procent till 3 procent. Om vi får en BNP-ökning på 3,6 procent är det ett relativt hyggligt resultat.

Huruvida detta håller beror dock på moralen i riksdagen och på om socialdemokraterna är villiga att hjälpa till med fullföljandet av denna saneringsprocess. Jag är inte alldeles säker på att vi får det stöd som vi för den svenska ekonomins skull hoppas på, men vi har som jag sade tagit det första steget på den kinesiska tusenmilafarden. Någon gång skall man ta ett sådant steg, och det är vad vi har gjort den här gången. Vi hoppas att fler steg skall följa i framtiden.